

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE : RIDDER RENÉ VICTOR, HOOFDREDACTEUR

E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES : PROF. MR. RIDDER RENÉ VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

KRONIEK VAN HET GERECHTELIJK PRIVAATRECHT

(Gerechtelijk jaar 1975-1976) (tweede deel)

III. Bevoegdheid

16. Met M. Storme, *T.P.R.*, 1974, 903, kan men verbaasd staan over het aantal uitspraken i.v.m. de bevoegdheid.

A. Materiële bevoegdheid

17. De bevoegdheid van de rechter wordt in hoofddorde bepaald door wat in de akte van rechtsingang vermeld is. Elke gebeurtenis die zich in het geding na de dagvaarding voordoet, heeft in beginsel geen invloed meer op de bevoegdheid van de rechter (Arrond. Brugge, 25 juni 1975, *R.W.*, 1974-75, 2478 ; Hof Brussel, 25 juni 1974, *Pas.*, 1975, II, 47).

1) Waarde van de vordering

18. Het *bedrag* van de vordering die de materiële bevoegdheid bepaalt, bevat niet alleen de hoofdsom, maar tevens de moratoire of de vergoedende interesten verschuldigd op de dag van de dagvaarding (Rb. Dinant, 15 januari 1976, *J. Liège*, 1975-76, 189).

2) Tussengeschieden

19. Wanneer een *tussengeschied* louter een verweermiddel is, blijft de rechtbank die bevoegd is om uitspraak te doen over de hoofdvordering bevoegd om kennis te nemen van de verweermiddelen, zelfs wanneer deze punten opwerpen die niet tot haar bevoegdheid zouden behoren als zij afzonderlijk bij de rechtbank aanhangig werden gemaakt en het onderwerp van onderscheiden vorderingen zouden uitmaken : zo blijft de arbeidsrechtbank bevoegd om kennis te nemen van een exceptie met betrekking tot de vraag of de natuurlijke moeder van het minderjarig slachtoffer van een arbeidsongeval de kapi-

taalsuitkering kon ontvangen zonder bijstand van de toeziende voogd (Arrond. Charleroi, 10 maart 1976, *J.T.*, 1976, 314), wat een uitbreiding van de materiële bevoegdheid van dit rechtscollege met zich meebrengt.

De voor de vrederechter ingestelde tegeneis die niet onder de normale materiële bevoegdheid van de kantonrechter valt en niet ontstaan is hetzij uit de overeenkomst, hetzij uit het feit dat aan de oorspronkelijke vordering ten grondslag ligt, beantwoordt niet aan de vereisten van art. 563, 2e lid, *Ger.W.* en moet derhalve niet-ontvankelijk (*sic*) verklaard worden (Vred. Brasschaat, 13 november 1974, *R.W.*, 1974-75, 1269).

De in art. 563 *Ger.W.* bedoelde uitbreiding van de materiële bevoegdheid in geval van tegenvordering kan niet op een exceptie van onbevoegdheid en op een geschil van bevoegdheid uitlopen (Arrond. Brugge, 28 maart 1975, *R.W.*, 1974-75, 2478 ; zie tevens Arrond. Brugge, 26 november 1973, *R.W.*, 1974-75, 491, *J.T.*, 1974, 370).

Daarentegen werd beslist dat wanneer de vrederechter nagaat of hij overeenkomstig art. 563 *Ger.W.* kennis kan nemen van een tegenvordering, dit onderzoek zijn bevoegdheid betreft. De ontvankelijkheid van een tegenvordering wordt immers uitsluitend beheerst door de artt. 13, 14, 17 en 18 *Ger.W.* (Vred. Brugge, 17 januari 1975, *R.W.*, 1974-75, 1783).

De voorwaardelijke volheid van bevoegdheid van de rechtbank van eerste aanleg geldt eveneens ten aanzien van de tegenvordering. Bewerend eigenaar te zijn van in beslag genomen voorwerpen heeft een vennootschap voor de beslagrechter verzet gedaan tegen de verkoop. Bij tegeneis vordert de beslagrechter dat gezegd wordt dat de vennootschap onbestaande is. De hoofdeis behoort tot de uitsluitende bevoegdheid van de rechtbank van eerste aanleg en de tegeneis valt niet onder de uitslui-

tende bevoegdheid van een andere rechtbank. Tot de burgerlijke kamer van de rechtbank van eerste aanleg behoort de enkelvoudige kamer van de beslagrechter, die, hoewel slechts belast met de geschillen inzake bewarende beslagen of gedwongen tenuitvoerleggingen, kennis neemt van de voor hem gebrachte vorderingen, tenzij hij ofwel op een incident in verband met de verdeling van de zaken onder de kamers of rechters van de rechtbank, dat vóór ieder ander middel door een der partijen of bij de opening van het debat ambtshalve wordt uitgelokt, het dossier aan de voorzitter van de rechtbank voorlegt, ofwel, bij betwisting van zijn bevoegdheid toepassing maakt van de artt. 568, 2e lid, en 639 Ger.W. Ten deze mocht de beslagrechter niet ten aanzien van de tegeneis met toepassing van art. 640 Ger.W. ambtshalve een middel van onbevoegdheid aanvoeren (Hof Antwerpen, 3 november 1975, R.W., 1975-76, 1378).

Wanneer een middel van onbevoegdheid wordt aangevoerd ten aanzien van een tegeneis, verwijst de rechter overeenkomstig de artt. 639, 1e lid, en 640 Ger.W. zowel de hoofdvordering, waarvoor hij bevoegd is, als de tegenvordering naar de arrondissementsrechtbank (Vred. Brugge, 17 januari 1975, R.W., 1974-75, 1783; anders: Arrond. Brugge, 26 november 1973, R.W., 1974-75, 491; Arrond. Brugge, 28 maart 1975, R.W., 1974-75, 2478).

De rechtbank waarvoor een vordering aanhangig is gemaakt, is bevoegd om kennis te nemen van de vordering tot tussenkomst (art. 564 Ger.W.) (zie J. Laenens, "Over de vordering tot tussenkomst", R.W., 1975-76, 174), zelfs wanneer deze als hoofdvordering niet zou behoren tot de materiële bevoegdheid van de rechter bij wie ze aanhangig wordt gemaakt (Arrond. Brussel, 21 oktober 1974, *Pas.*, 1974, III, 77 en 78).

Aldus is de rechtbank van eerste aanleg bevoegd om kennis te nemen van een vordering in tussenkomst ten aanzien van een gefailleerde vennootschap (Arrond. Brussel, 17 maart 1975, *Pas.*, 1975, III, 43). Een vordering in gedwongen tussenkomst tegen een huurder wijzigd geenszins de materiële bevoegdheid van de rechtbank van koophandel die bevoegd is inzake de hoofdeis (Arrond. Brussel, 30 juni 1975, *Pas.*, 1975, III, 56).

Naar aanleiding van een voor de vrederechter ingeleide hoofdvordering is tegen een notaris een eis tot tussenkomst en vrijwaring ingesteld waarbij zijn aansprakelijkheid als notaris ter sprake komt. De Arrondissementsrechtbank te Antwerpen was van oordeel dat deze eis tegen de notaris in wezen geen eis tot tussenkomst en vrijwaring, maar een hoofdeis tot schadevergoeding is wegens een beweerd verzuim in de uitoefening van zijn ambt. Zulke eis behoort tot de bevoegdheid van de rechtbank van eerste aanleg. Wegens samenhang met de voor de vrederechter ingestelde vordering werd deze naar

de rechtbank van eerste aanleg verwezen (Arrond. Antwerpen, 13 mei 1975, R.W., 1975-76, 174, met kritiek van J. Laenens).

De voorrang, zoals geregeld in art. 565 Ger.W. en van toepassing zowel bij aanhangigheid als bij samenhang, raakt de openbare orde (Arrond. Brussel, 5 juli 1974, *Pas.*, 1975, III, 13). De rechtbank van eerste aanleg is aldus bevoegd om kennis te nemen van samenhangende vorderingen waarvan de ene tot haar materiële bevoegdheid behoort, doch de andere tot die van de rechtbank van koophandel, met name een vordering tegen een gefailleerde vennootschap (Arrond. Brussel, 5 juli 1974 voormeld).

Indien een vordering ingesteld wordt zowel tegen een werknemer als tegen een derde persoon, is de rechtbank van eerste aanleg bevoegd om kennis te nemen van het geschil aanhangig gemaakt door de werkgever (Rb. Aarlen, 16 december 1975, *J. Liège*, 1975-76, 202).

Samenhang is mogelijk zowel tussen verschillende vorderingen als tussen verschillende punten van een vordering tussen twee of meer partijen. Verscheidene vorderingen tussen twee of meer partijen kunnen immers, indien zij samenhangend zijn, bij één zelfde akte worden ingesteld (art. 701 Ger.W.). Hierbij wordt de materiële bevoegdheid dan bepaald volgens de regels vervat in art. 566 Ger.W. (Arbh. Luik, 23 december 1974, *J. Liège*, 1974-75, 256).

Hoewel de rechtbank van koophandel bevoegd is inzake wisselvorderingen boven de 25.000 fr., is deze rechtbank niet bevoegd wanneer de eis gebaseerd is niet alleen op de wissels, maar eveneens op cheques en op de onderliggende leenovereenkomst. Het betreft een gemengde vordering die naar de rechtbank van eerste aanleg verwezen dient te worden (Arrond. Brussel, 9 december 1974, *B.R.H.*, 1975, I, 413).

In geval van aanhangigheid en samenhang kan er enkel verwezen worden naar een rechtscollege dat uitspraak doet in eerste aanleg (Hof Luik, 4 december 1975, *J. Liège*, 1975-76, 113).

Wanneer tijdens wederzijdse echtscheidingsprocedures voorlopige maatregelen getroffen moeten worden, is wegens aanhangigheid bij dagvaarding voor twee verschillende rechtbanken, de rechtbank die het eerst geadieerd werd, bevoegd om er kennis van te nemen (Rb. Luik, 27 januari 1976, *J. Liège*, 1975-76, 212).

3) Rechtbank van eerste aanleg

20. De rechtbank van eerste aanleg neemt kennis van een vordering tot schadevergoeding wegens roekeloze en tergende tenuitvoerlegging van een vonnis (art. 569, 5°, Ger.W.). Een dergelijke vordering kan dus niet gevormd worden voor het hof van beroep in het kader van een beroep tegen de beschikking

van de voorzitter (Cass., 16 november 1973, *Arr. Cass.*, 1974, 311, *B.R.H.*, 1975, I, 216).

Moeilijkheden in verband met de vrijwillige tenuitvoerlegging vallen niet onder de bevoegdheid van de rechtbank van eerste aanleg. Deze moeten voorgelegd worden aan het rechtscollege dat de beslissing gewezen heeft (Arrond. Verviers, 22 november 1974, *J. Liège*, 1974-75, 115). Art. 569, 5°, Ger.W. doelt niet op de zogenaamde vrijwillige tenuitvoerlegging (Arbh. Brussel, 13 juni 1975, *J.T. Trav.*, 1976, 56).

De betwisting die gerezen is naar aanleiding van de voorlopige uitvoering van een vonnis behoort echter tot de bevoegdheid van de rechtbank van eerste aanleg, want het gaat om een geschil nopens de uitvoering van een vonnis (art. 569, 5°, Ger.W.) (Vred. Neufchâteau, 15 juni 1973, *T. Vred.*, 1976, 170).

De bevoegdheid van de jeugdrechtbank, die meestal restrictief geïnterpreteerd wordt, blijft aanleiding geven tot betwistingen. De jeugdrechtbank werd bevoegd verklaard om kennis te nemen van een vordering ingesteld door grootouders tot het verkrijgen van het bezoekrecht ten aanzien van hun kleinkinderen (Hof Luik, 3 februari 1975, *J. Liège*, 1974-75, 209).

4) Rechtbank van koophandel

21. De rechtbank van koophandel neemt kennis van het geschil dat betrekking heeft op een daad van koophandel, indien beide partijen of minstens de verweerder handelaar is. Bestaat er desbetreffend enige twijfel, dan is de rechtbank van koophandel onbevoegd (Kh. Verviers, 27 oktober 1975, *J. Liège*, 1975-76, 221). De hoedanigheid van handelaar moet bestaan op het ogenblik van de dagvaarding (Arrond. Antwerpen, 7 november 1973, *R.W.*, 1972-73, 1734, *B.R.H.*, 1975, I, 314). Voor een vordering tot betaling van leveringen gedaan toen verweerder nog handelaar was, werd de rechtbank van koophandel niettemin bevoegd verklaard (Kh. Brussel, 5 september 1975, *B.R.H.*, 1975, I, 317).

Anderzijds werd beslist dat de weduwe van een handelaar die de zaak van haar overleden echtgenoot niet voortzet, niet voor de rechtbank van koophandel gedagvaard kan worden (Arrond. Doornik, 29 september 1975, *B.R.H.*, 1975, I, 312).

Er werd nochtans beslist dat de erfgenamen van een handelaar, zelfs indien zij zelf geen handelaars zijn, niettemin rechtsonderhorigen van de rechtbank van koophandel blijven, althans voor de vorderingen die betrekking hebben op de handelsverbintenissen aangegaan door hun rechtsvoorganger (Arrond. Brugge, 5 januari 1973, *R.W.*, 1973-74, 1180, *B.R.H.*, 1975, I, 309). Anderzijds werd geoordeeld

dat een vordering eveneens gericht tegen de erfgenamen van een handelaar een gemengd karakter heeft en derhalve valt onder de bevoegdheid van de rechtbank van eerste aanleg (Arrond. Brussel, 20 november 1972, *B.R.H.*, 1975, I, 310; zie tevens Arrond. Brussel, 30 juni 1975, *Pas.*, 1975, III, 55).

Het feit dat een maatschappij voor onderlinge verzekering in haar statuten in de uitbreiding van haar activiteit voorziet tot de verzekeringen tegen vaste premie zonder dat zij van de verzekerden een bijkomende bijdrage kan eisen in geval van deficit en zonder dat ze recht hebben op een *ristorno* in geval van winst, behalve strijdige beslissing van de raad van beheer van de maatschappij, maakt een winstgevende activiteit uit die ten opzichte van deze maatschappij het vermoeden laat gelden van de hoedanigheid van handelaar (Hof Brussel, 6 december 1973, *B.R.H.*, 1975, I, 221).

Een vennootschap opgericht in de vorm van een handelsvennootschap is slechts een handelsvennootschap, indien zij het verrichten van handelsdaden tot doel heeft (Arrond. Brussel, 5 november 1974, *B.R.H.*, 1974, 543, *R.P.S.*, 1975, 156).

Op te merken valt dat de inschrijving in het handelsregister niet voldoende is om de hoedanigheid van handelaar vast te stellen (Hof Brussel, 11 mei 1976, *J.T.*, 1976, 463).

Indien in een leenovereenkomst de ontlener het beschikbaar gedeelte van zijn loon afstaat, is dit geen afstand van schuldvordering, maar een inpandgeving als waarborg voor de terugbetaling van de geleende som. Het burgerlijk of handelsrechtelijk karakter van een pand wordt bepaald door dat van de hoofdovereenkomst (Arrond. Brussel, 9 december 1974, *B.R.H.*, 1975, I, 415).

De verbintenis van borgstelling is van burgerlijke aard, behalve wanneer deze door een handelaar wordt gedaan met een handelsrechtelijk doel of in een commerciële vorm. Wanneer het gaat om een gemengde vordering, moet het geschil voor het geheel naar de rechtbank van eerste aanleg verwezen worden (Arrond. Brussel, 4 november 1974, *B.R.H.*, 1975, I, 113, met noot van I. Verougstraete).

Een geschil betreffende een borgtocht gegeven door een bank behoort tot de bevoegdheid van de rechtbank van koophandel, zelfs indien de hoofdverbintenis bij de vrederechter ingeleid moet worden (Arrond. Brussel, 30 juni 1975, *Pas.*, 1975, III, 56).

Wanneer een handelsvennootschap handelsagent is van een andere rechtspersoon is de rechtbank van koophandel bevoegd om kennis te nemen van de geschillen (Kh. Gent, 9 april 1975, *J.T.*, 1975, 511).

De rechtbank van koophandel is bevoegd om kennis te nemen van een vordering tot vergoeding van een schade geleden door het stellen van een bepaalde daad van koophandel, zoals de schade voort-

spruitend uit het niet publiceren van een artikel door een dagbladuitgever (Hof Brussel, 24 mei 1974, *J.T.*, 1975, 63).

De overdracht van een handelszaak behoort eveneens tot de bevoegdheid van de rechtbank van koophandel. De vrederechter is immers enkel bevoegd inzake handelshuuroverdracht (Vred. Waver, 11 juli 1974, *J.T.*, 1975, 207).

Nu door de bij Wet van 24 maart 1975, *Staatsblad*, 14 mei 1975, art. 574, 2°, Ger.W., gewijzigd werd, heeft het weinig praktisch nut thans nog de overvloedige tegenstrijdige rechtspraak en rechtsleer van vóór de wetwijziging aan te halen.

De rechtbank van koophandel neemt nu kennis van vorderingen en geschillen rechtstreeks ontstaan uit het faillissement, het akkoord en de opschorting van betaling overeenkomstig de voorschriften van het Wetboek van Koophandel en van de wetten op het gerechtelijk akkoord, gecoördineerd op 25 september 1946, en waarvan de gegevens voor de oplossing zich bevinden in het bijzonder recht dat het stelsel van het faillissement, het akkoord en de opschorting van betaling beheerst (zie Kh. Brussel, 19 juni 1975, *J.T.*, 1975, 573, met noot van A. Kohl; Kh. Brussel, 8 september 1975, *J.T.*, 1975, 733, met noot van A. Kohl; men leze over de wetwijziging B. van de Walle de Ghelcke en J. Steenberghe, "Bevoegdheid van de rechtbank van koophandel inzake faillissement: de Wet van 24 maart 1975 tot wijziging van art. 574, 2°, Ger.W.", *R.W.*, 1975-76, 939).

Wordt voormelde wetsbepaling als louter interpretatief beschouwd, dan zijn de rechters overeenkomstig art. 7. Ger.W. gehouden zich ernaar te gedragen in alle zaken, waarin het rechtspunt nog niet definitief was berecht op het ogenblik waarop de wet van kracht werd (24 mei 1975) (A. Kohl, "La fin d'une controverse, La loi du 24 mars 1975 modifiant l'art. 574, 2°, C.J.", *J.T.*, 1975, 439).

De meeste rechtspraak meent echter dat voormelde wet geen interpretatieve wet is: als betwiste schuldvordering geldig vóór de inwerkingtreding van de wet is ingediend bij de rechtbank van koophandel die het faillissement van de schuldenaar heeft uitgesproken, blijft deze rechtbank ingevolge art. 3 Ger.W. bevoegd om uitspraak te doen over de betwistingen die niet rechtstreeks uit het faillissement ontstaan zijn en buiten de gewone bevoegdheid van de rechtbank van koophandel vallen (Kh. Oudenaarde, 10 juni 1975, *R.W.*, 1975-76, 246). Als een betwiste schuldvordering, voortvloeiend uit een arbeidscontract, geldig vóór de inwerkingtreding van die wet is ingediend bij de rechtbank van koophandel die het faillissement van de schuldenaar heeft uitgesproken, blijft deze rechtbank ingevolge art. 3 Ger.W. bevoegd om over de betwisting uitspraak te doen (Kh. Gent, 24 juni 1975, *R.W.*, 1975-76, 247).

Deze redenering geldt ook voor de geschillen in

hoger beroep (Hof Antwerpen, 18 november 1975, *R.W.*, 1975-76, 1195).

De Arrondissementsrechtbank te Gent is echter samen met A. Kohl van oordeel dat de Wet van 24 maart 1975 een uitleggingswet is, aangezien ze niets anders doet dan de oplossing van de rechtsleer en de rechtspraak onder de Wet van 25 maart 1876 en het oud art. 574, 2°, Ger.W. te bekrachtigen door de bewoordingen gebruikt door de commentatoren om de draagwijdte van de tekst te bepalen, over te nemen en de interpretatie van het Hof van Cassatie te ontkennen (Arrond. Gent, 10 november 1975, *R.W.*, 1975-76, 1455; *J.T.*, 1976, 267, met noot van A. Kohl). Als na de faillietverklaring van een werkgever bij de aangifte van een schuldvordering van een werknemer wegens achterstallig loon, betwistingen rijzen, behoort het geschil betreffende de vaststelling van het voorwerp en het bedrag van een deel van de schuldvordering tot de bevoegdheid van de arbeidsrechtbank en is de rechtbank van koophandel bevoegd om uitspraak te doen over het aanvaarden van de schuldvorderingen in het passief van het faillissement (Arrond. Gent, 10 november 1975, *t.a.p.*).

Wanneer de rechtbank van koophandel bij betwisting omtrent de aangifte van een schuldvordering in het faillissement, de gehele zaak naar het bevoegd rechtcollege heeft verwezen, zonder een onderscheid te maken tussen de vraag naar het bedrag van de schuldvordering en de vraag naar de bevoorrechte aard ervan, kan het aangewezen gerecht zich niet onbevoegd verklaren om te oordelen over het bevoorrecht karakter van een schuldvordering in het faillissement (Cass., 17 september 1975, *R.W.*, 1975-76, 1297, *T.S.R.*, 1976, 14).

De arbeidsrechtbank dient echter niet te verwijzen naar de rechtbank van koophandel tot opname van de vordering in het (bevoorrecht) passief van het faillissement, aangezien art. 496 e.v. van de Faillissementswet de opname en de verificatie van de schuldvordering in het faillissement regelt en de betrokken schuldeiser het initiatief tot het instellen van deze procedure moet nemen (Arbh. Gent, 28 oktober 1974, *T.S.R.*, 1975, 53).

Inzake gerechtelijk akkoord moet vermeld worden dat dit moet bestaan op het ogenblik van de inleiding van het geding (zie Arbh. Luik, 6 februari 1975, *J. Liège*, 1975-76, 74). Dezelfde regels gelden als inzake het faillissement (Arbh. Luik, 8 mei 1974, *Pas.*, 1975, II, 17).

De vordering tot vergoeding van de schade, toegebracht door een uitvarend schip aan een zeeluis, waarvan het bedrag 25.000 fr. niet te boven gaat, werd beschouwd als een vordering inzake zee- en binnenvaart (Art. 574, 7°, Ger.W.) en behoort bijgevolg tot de bevoegdheid van de rechtbank van koophandel (Arrond. Brugge, 2 april 1976, *R.W.*, 1976-77, 440, met noot van C.).

5) In graad van hoger beroep

22. Hoger beroep is ingesteld tegen een vonnis van de vrederechter, die met toepassing van art. 591 Ger.W. kennis heeft genomen van een geschil betreffende een handelshuur die tussen handelaars was gesloten. Elke verbintenis van handelaars, ook wanneer ze op onroerende goederen slaat, wordt door de wet als een daad van koophandel aangemerkt, tenzij bewezen is dat ze een oorzaak heeft die vreemd is aan de handel. De inhuurneming van een herberg heeft geen aan de koophandel vreemde oorzaak. Met toepassing van art. 577, 2e lid, Ger.W. is de rechtbank van koophandel *ratione materiae* bevoegd om kennis te nemen van het hoger beroep (Arrond. Oudenaarde, 31 maart 1976, R.W., 1975-76, 2375, met noot).

6) Arbeidsrechtbank

23. De arbeidsrechtbank is bevoegd om, ongeacht het bedrag van de vordering, kennis te nemen van alle geschillen die betrekking hebben op het arbeidsrecht en het sociaal zekerheidsrecht. Vanzelfsprekend kan de werknemer enkel een natuurlijke persoon en geenszins een rechtspersoon zijn (Kh. Gent, 9 april 1975, J.T., 1975, 511).

De arbeidsrechtbank is bevoegd, ongeacht de hoedanigheid, de belangrijkheid van de taken of van de bezoldiging van de werknemer en ongeacht het feit dat een arbeidsovereenkomst onder toepassing valt van een vreemde wet. De Arbeidsrechtbank te Antwerpen is van oordeel dat ze bevoegd is om de geschillen tussen een reder en de kapitein in verband met diens functie als hoofd van de zeereis te beslechten, aangezien in die functie de kapitein een werknemer is, verbonden door een arbeidsovereenkomst (Arbrb. Antwerpen, 25 april 1975, R.W., 1975-76, 1896, met noot van J.G.).

Het onderwijzend lekenpersoneel van de vrije gesubsidieerde onderwijsinstellingen is geen overheidspersoneel en is derhalve niet gebonden door een statutair geregelde dienstbetrekking. Bijgevolg is de arbeidsrechtbank bevoegd om geschillen tussen het personeel en de onderwijsinstellingen te beslechten (Arbh. Brussel, 2 december 1974, J.T., 1975, 117) (zie tevens Arbrb. Mechelen, 18 december 1973, R.W., 1974-75, 502, met noot in verband met de bevoegdheid).

De afbakening van de bevoegdheid van de arbeidsgerechten enerzijds en van de Raad van State anderzijds werd in een zeer uitvoerig artikel door O. De Leye behandeld ("De afbakening van de bevoegdheid van de Raad van State en van de arbeidsgerechten", R.W., 1975-76, 1637).

Een uitzondering op de voormelde algemene regel maakt de N.M.B.S. die in haar statuten heeft op-

genomen dat de arbeidsrechtbanken bevoegd zijn, zelfs voor haar definitief benoemd personeel (Arbrb. Verviers, 26 september 1973, Pas., 1974, III, 59, J. Liège, 1975-76, 231).

24. De arbeidsrechtbank is bevoegd om kennis te nemen van vorderingen inzake arbeidsongevallen op de weg van en naar het werk en beroepsziekten (art. 579, 1°, Ger.W.). Een eis tot terugbetaling van de te veel uitgekeerde arbeidsongevallenvergoeding behoort ook tot de bevoegdheid van de arbeidsgerechten (Arrond. Gent, 18 maart 1974, R.W., 1975-76, 119). De arbeidsrechtbank is wegens samenhang tevens bevoegd om kennis te nemen van de vorderingen van het slachtoffer van een arbeidsongeval tegen zowel de arbeidsongevallenverzekeraar als tegen de werkgever (Arbrb. Luik, 10 oktober 1975, J. Liège, 1975-76, 277).

Op te merken valt dat de vordering van het slachtoffer ten aanzien van de arbeidsongevallenverzekeraar volledig buiten de vordering van deze laatste ten aanzien van de verantwoordelijke derde staat. Er is geen sprake van samenhang tussen beide vorderingen (Arbrb. Dendermonde, afd. Aalst, 28 januari 1975, J.T. Trav., 1976, 267).

Overeenkomstig art. 578, 7°, Ger.W. zijn de arbeidsgerechten bevoegd voor de burgerlijke geschillen die het gevolg zijn van de overtredingen bedoeld bij art. 1, 23°, van de Wet van 30 juni 1971 betreffende de administratieve geldboeten, d.w.z. op voorwaarde dat de overtreding gepleegd wordt door een werkgever (Arbh. Brussel, 20 december 1974, J.T. Trav., 1975, 42).

Geschillen in verband met de instelling en de werking van de ondernemingsraden (art. 582, 3°, Ger.W.) en van de comités voor veiligheid en verfraaiing van de werkplaatsen (art. 582, 4°, Ger.W.) vallen onder de bevoegdheid van de arbeidsrechtbank. Dit geldt alvast ook voor een vordering tot verbetering van een foutieve verdeling van de zetels bij de verkiezing van de afgevaardigden van de werknemers voor de comités voor veiligheid en verfraaiing van de werkplaatsen (Arbrb. Dinant, 31 juli 1975, J. Liège, 1975-76, 158, Pas., 1975, III, 63; J.T. Trav., 1976, 245).

Art. 582, 3°, Ger.W. verleent bevoegdheid aan de arbeidsrechtbanken niet alleen wat de betwistingen betreft inzake sociale verkiezingen, maar ook wat de werking betreft van de ondernemingsraden en o.a. de interpretatie van het P.V. van de vergadering van gezegde raad (Arbh. Luik, 4 november 1975, J.T. Trav., 1976, 13, met noot van Lucien François).

7) Voorzitters

25. Krachtens art. 584 Ger.W. worden de spoedeisende zaken die tot de bevoegdheid van de voorzitter van de rechtbank behoren, aanhangig gemaakt

in kort geding, of, in geval van volstreekte noodzakelijkheid, bij verzoekschrift. Volstreekte noodzakelijkheid is aanwezig wanneer de verweerder in het buitenland gevestigd is en de afstandstermijn, zelfs na verkorting, de uitvoering van de voorlopige maatregel te veel zou vertragen, indien zij in kort geding gevorderd zou worden (Kh. Antwerpen, 31 mei 1974, *R.H. Antw.*, 1974, 259).

Het is tevens volstrekt noodzakelijk bij verzoekschrift te handelen als het mogelijk is dat de partij bij wie de vaststellingen of de deskundige onderzoeken dienen plaats te vinden, documenten aan de onderzoeksmaatregel zou onttrekken, indien hij in kort geding werd gedagvaard (Kh. Antwerpen, 31 december 1974, *R.H. Antw.*, 1974, 449).

Het Hof van Cassatie heeft echter beslist dat bij gebreke aan volstreekte noodzakelijkheid de vordering in kort geding niet bij wege van een eenzijdig verzoekschrift mag worden ingediend, zelfs wanneer deze procedure door de aard zelf van de gevraagde maatregel kon worden verantwoord (Cass., 13 juni 1975, *R.W.*, 1975-76, 1322, *Arr. Cass.*, 1975, 1088).

De vereiste urgentie is aanwezig indien de aangevraagde maatregel het enig middel is om de belangen van de eisende partij de vrijwaren. De voorzitter kan voorlopige maatregelen bevelen indien zij stroken met een onbetwistbaar recht van de eisende partij (Kh. Brussel, 30 september 1975, *J.T.*, 1976, 97).

26. In kort geding heeft de *voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg* de volle rechtsmacht voor spoedeisende en voorlopige uitspraken. Hij is bijgevolg *ratione materiae* bevoegd om bij voorraad uitspraak te doen in een spoedeisend tussengeschied tussen handelaars (Arrond. Antwerpen, 18 juni 1974, *R.W.*, 1974-75, 1262).

Het rechtstreeks bestrijden van het doen en laten van de overheid voor de burgerlijke rechter in kort geding wordt blijkbaar nog niet aanvaard. De voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg is niet bevoegd om de beslissing van de gemeenteoverheid op haar gegrondheid, doelmatigheid of waarde te beoordelen, zoals inzake de opgraving van het stofelijk overschot van een familielid om het naar een ander graf over te brengen (Rb. Brugge, 2 april 1976, *R.W.*, 1976-77, 500).

De voorzitter kan alle nodige maatregelen bevelen, tot vrijwaring van de rechten van wie de nodige voorzieningen niet kunnen treffen (zie desbetreffend J.M. Poupart, "Les voies de fait et la juridiction des référés", *Ann. Dr.*, 1974, 319).

Het niet-limitatief karakter van de opsomming van maatregelen in art. 584 Ger.W. blijkt uit het feit dat de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg bevoegd is om op verzoekschrift in geval van volstreekte noodzakelijkheid een beheerder *ad hoc* aan te stellen om de niet-aanwezige, weerspannige

of onbekende erfgenamen bij de verrichtingen van verdeling en vereffening van een nalatenschap te vertegenwoordigen (Rb. Antwerpen, 29 oktober 1973, *R.W.*, 1974-75, 821; Rb. Brussel, 28 maart 1974, *R.W.*, 1974-75, 819, *T. Not.*, 1974, 157, *R. Not. B.*, 1974, 314, met noot; Rb. Antwerpen, 30 januari 1976, *T. Not.*, 1976, 119; Rb. Antwerpen, 29 april 1976, *R.W.*, 1976-77, 233).

Uitsluitend de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg is bevoegd om kennis te nemen van een verzoek tot exequatur van een authentieke akte verleden in het buitenland (Hof Brussel, 17 februari 1975, *Pas.*, 1975, II, 108).

27. De *voorzitter van de arbeidsrechtbank* zitting houdend in kort geding mag een derde aanwijzen met als opdracht het P.V. van de vergadering van de ondernemingsraad op te stellen, indien er betwisting bestaat omtrent wat gezegd werd op die vergadering (Arbh. Luik, 4 november 1975, *J.T. Trav.*, 1976, 13, met noot L. François).

De rechtspleging op verzoekschrift voor de voorzitter van de arbeidsrechtbank is slechts gerechtvaardigd bij urgentie, absolute noodzakelijkheid en wanneer slechts voorlopig uitspraak gedaan dient te worden. Het verzoek raakt echter de grond van de zaak en is bijgevolg niet meer voorlopig, als het ertoe strekt een uitspraak te krijgen over de wettelijkheid van de drukingsmiddelen van stakers. Een uitspraak over de wettelijkheid van de bezetting van de lokalen of van de stakingspiketten zou een uitspraak aangaande de vrijheid van staking of haar reglementering inhouden, wat niet behoort tot de taak van de rechterlijke macht (Arbrb. Namen, 11 februari 1976, *T.S.R.*, 1976, 303).

28. Beslist werd dat het behoort tot de bevoegdheid van de administratieve overheden de orde, rust en vrije vaart op de openbare waterwegen van het land te handhaven, zodat de *voorzitter van de rechtbank van koophandel* in kort geding niet bevoegd is om in hun plaats te treden ten einde een storing, *in casu* de belemmering van de doortocht op bepaalde plaatsen door stakende schippers, te doen ophouden, noch om de administratieve overheid het nemen van maatregelen van politionele aard op te leggen (Kh. Antwerpen, 31 oktober 1975, *R.W.*, 1975-76, 1634).

De voorzitter van de rechtbank van koophandel moet ervoor waken in kort geding geen beslissingen te nemen die het beheer van een handelsvennootschap aanbelangen (Kh. Brussel, 14 augustus 1975, *J.T.*, 1975, 662).

Overeenkomstig art. 589 Ger.W. doet de voorzitter van de rechtbank van koophandel uitspraak over de vorderingen bedoeld bij art. 55 van de Wet betreffende de handelspraktijken. Het betreft een uitsluitende bevoegdheid van de voorzitter van de rechtbank van koophandel, ongeacht de hoedanig-

heid van de partijen (M. Gotzen, "Het onttrekken van de vordering tot staken van ongeoorloofde handelspraktijken aan de alleenheerschappij van de handelaarsnotie uit het W.Kh.", R.W., 1974-75, 1665). Het bevel tot staken dat de voorzitter kan opleggen is *ratione personae* niet beperkt tot handelaars (zie voor de vordering tot staken tegen een V.Z.W. : Kh. Hasselt, 1 maart 1976, R.W., 1976-77, 104). Het wordt uitsluitend objectief op grond van bepaalde tekortkomingen opgelegd, zelfs als de dader buiten de omschrijving van art. 1 W.Kh. valt (Hof Brussel, 12 november 1974, R.W., 1974-75, 1711). De beschikking van de voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen waarbij deze zich onbevoegd verklaard had om kennis te nemen van een vordering tot staken ten aanzien van een niet-handelaar/ambachtsman, werd door voormeld arrest vernietigd (Kh. Antwerpen, 2 april 1973, R.W., 1974-75, 1715). Niettemin was een ander kamer van het Hof van Beroep te Brussel van oordeel dat, wanneer het bewijs niet geleverd wordt dat de verweerder als handelaar of ambachtsman gehandeld heeft, de vordering niet-ontvankelijk (*sic*) is (Hof Brussel, 29 oktober 1974, R.W., 1974-75, 1709).

Het niet-nakomen van een concurrentiebeding is een met de eerlijke handelspraktijken strijdige daad, doch valt niet onder art. 54 van de Wet van 14 juli 1971. Om die reden meende de voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Hasselt, rechtdoende zoals in kort geding, zich onbevoegd te moeten verklaren en de zaak te verwijzen naar de rechtbank van koophandel (Kh. Hasselt, 13 februari 1975, R.W., 1975-76, 310).

De bevoegdheid van de voorzitter van de rechtbank van koophandel die overeenkomstig art. 579 Ger.W. uitspraak doet, is beperkt tot het al dan niet bevelen van staking van handelingen die met de eerlijke gebruiken inzake handel strijdig zijn, met uitsluiting van het toekennen van schadevergoeding (Cass., 16 november 1973, J.T., 1974, 209, B.R.H., 1975, I, 216, Arr. Cass., 1974, 311 ; Hof Brussel, 4 december 1974, R.W., 1975-76, 888).

Derhalve komt het de voorzitter van de rechtbank van koophandel, rechtdoende zoals in kort geding, niet toe kennis te nemen van een geschil inzake een contractuele of quasi-contractuele aansprakelijkheid (Kh. Dendermonde, 7 augustus 1975, R.W., 1975-76, 1316), wat echter niet belet dat de rechter van de vordering tot ophouden geroepen kan zijn, zijn toezicht uit te oefenen betreffende een niet-contractuele daad waarvan wordt beweerd dat ze strijdig is met eerlijke handelspraktijken ; een weigering van verkoop wordt aldus voorgesteld als een daad strijdig met deze gebruiken ; bijgevolg is de rechter bevoegd deze weigering te doen ophouden (Kh. Brussel, 16 december 1974, B.R.H., 1975, III, 186). Er werd zelfs beslist dat een eis tot scha-

devergoeding wegens tergende en roekeloze vordering tot staken niet-toelaatbaar is (Kh. Doornik, 22 april 1975, J.T., 1975, 465).

Merken wij ten slotte op dat de voorzitter recht doende inzake onrechtmatige mededinging geen algemeen verbod mag opleggen, doch *in concreto* het onrechtmatig aspect van de aangevochten daad moet verbieden (Kh. Kortrijk, 13 juni 1974, B.R.H., 1975, III, 194).

8) Vrederechter

29. Een wetsvoorstel werd neergelegd met het oog op de verruiming van de bevoegdheid *ratione summae* van de vrederechter : van 25.000 fr. naar 50.000 fr. (Parl. Besch., Kamer, 1975-76, nr. 667/1).

Hoewel de vrederechter kennis neemt van geschillen betreffende de verhuring van onroerende goederen (art. 591, 1°, Ger.W.) komt de verhuring van jachtgebied niet in aanmerking, tenzij de waarde van de vordering behoort tot de algemene bevoegdheid van de vrederechter (Rb. Aarlen, 4 november 1975, J. Liège, 1975-76, 196 ; Rb. Dinant, 2 oktober 1975, J. Liège, 1975-76, 68). Art. 591 Ger.W. moet limitatief geïnterpreteerd worden (Vred. Messancy, 2 oktober 1974, J. Liège, 1974-75, 47).

De vrederechter is overeenkomstig art. 591, 1°, Ger.W. niet alleen bevoegd wanneer een betwisting ontstaan is uit de interpretatie, de uitvoering of de verbreking van een huurovereenkomst, doch tevens, in ruime zin, wanneer een betwisting gegrond is op de wettelijke regels die de contractuele betrekkingen, tussen de verhuurder en de huurder, regelen (Cass., 4 december 1975, R.W., 1975-76, 2074, J.T., 1976, 277).

De vrederechter kan kennis nemen van de samenghangende vorderingen die ontstaan uit een handelshuur, zoals een handelshuuroverdracht, wat echter niet het geval is voor de overdracht van een handelszaak (Vred. Andenne, 5 februari 1976, J. Liège, 1975-76, 215 ; Vred. Waver, 11 juli 1974, J.T., 1975, 207).

De vrederechter verliest zijn bevoegdheid ten aanzien van uitkeringen tot onderhoud wanneer een vordering tot echtscheiding of scheiding van tafel en bed ingesteld wordt (zie P. Bodson, "Conflit de juridiction dans le temps", J.T., 1975, 308), zelfs wanneer hij reeds geadieerd werd vóór de inleiding van de echtscheidingsprocedure (Arrond. Verviers, 19 september 1975, J. Liège, 1975-76, 34, Pas., 1975, III, 83).

De vrederechter blijft niettemin bevoegd, indien de procedure van echtscheiding zich beperkt heeft tot het neerleggen van het verzoekschrift tot echtscheiding en niet verder gevoerd werd, wat een stilzwijgende afstand doet vermoeden (Vred. Etterbeek, 13 september 1973, Cah. Dr. Fam., 1974-75, 1/32).

De vrederechter is opnieuw bevoegd zodra het

vonnis dat de echtscheiding toestaat definitief is, zelfs wanneer dit vonnis nog niet is overgeschreven in de registers van de ambtenaar van de burgerlijke stand (Rb. Luik, 4 juni 1974, *J. Liège*, 1974-75, 244 ; zie tevens Rb. Luik, 11 februari 1976, *J. Liège*, 1975-76, 219).

Hiermede gaat het Hof van Beroep te Luik niet akkoord (Hof Luik, 5 maart 1975, *J. Liège*, 1974-75, 214) : men kan slechts bij de vrederechter een vordering inleiden na de overschrijving van het vonnis.

Uit niets blijkt dat de Wet van 9 juli 1975 betreffende de uitkering na echtscheiding enige wijziging heeft aangebracht aan het beginsel vervat in art. 591, 7°, Ger.W. (Vred. Brasschaat, 19 november 1975, R.W., 1975-76, 2379, met noot van J. Laenens).

Op eenzijdig verzoekschrift doet de vrederechter uitspraak in een aantal gevallen opgesomd in art. 594 Ger.W. Zo kan de vrederechter overeenkomstig art. 594, 1°, Ger.W. op verzoekschrift een deskundige aanwijzen, wanneer het voorwerp van het deskundig onderzoek tot zijn materiële bevoegdheid behoort. Het verzet van de tegenpartij, gebaseerd op de schending van haar rechten door opstelling, zonder tegenspraak, van de opdracht van de deskundige, dient afgewezen te worden, tenzij de tegenpartij kan aantonen dat de bevolen onderzoeksmaatregel haar benadeelt. Het kan immers een partij niet ten kwade worden aangerekend dat zij het voorschrift van voormeld artikel te baat heeft genomen (Cass., 20 december 1974, R.W., 1974-75, 1703).

9) Hof van Cassatie

30. Als wetten in de zin van art. 608 Ger.W. dienen aangemerkt te worden de bepalingen van de bijlage bij het K.B. van 5 oktober 1955 tot regeling van de overeenkomsten betreffende aannemingen van werken, leveringen en transporten voor rekening van de Staat, hoewel zij in bijlage "contractuele administratieve bepalingen" worden genoemd (Cass., 8 november 1974, *Arr. Cass.*, 1975, 317).

Het Hof van Cassatie is bevoegd om na te gaan of de feitenrechter zelfs vreemde wettelijke bepalingen heeft geschonden (Cass., 25 september 1974, *Arr. Cass.*, 1975, 104).

Er staat echter geen cassatieberoep open tegen de beslissing van de commissie tot bescherming van de maatschappij die ter uitvoering van een rechterlijke beslissing tot internering de inrichting aanwijst waarin deze internering zal plaatsvinden (Cass., 24 december 1974, *Arr. Cass.*, 1975, 495 ; Cass., 21 januari 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 568 ; Cass., 22 juli 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 1181).

Cassatieberoep kan echter wél worden ingesteld

tegen de beslissing van voormelde commissie waarbij aangevoerd wordt dat de wederopneming van een op proef in vrijheid gestelde geïnterneerde noodzakelijk is (Cass., 24 juni 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 1135).

Een voorziening tegen een in eerste aanleg gewezen vonnis van de correctionele rechtbank is niet ontvankelijk (Cass., 17 februari 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 675). Zo ook kan er geen cassatieberoep ingesteld worden tegen een vonnis in eerste aanleg gewezen door de politierechtbank (Cass., 20 augustus 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 1188).

Eveneens niet ontvankelijk is de voorziening tegen een in eerste aanleg genomen beslissing van de provinciale raad van de Orde van geneesheren (Cass., 4 februari 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 633).

Het Hof van Cassatie doet uitspraak over de voorziening in cassatie tegen arresten waarbij de afdeling administratie van de Raad van State beslist van de vordering geen kennis te nemen, daar deze tot de bevoegdheid van de rechterlijke macht behoort, en tegen de arresten waarbij genoemde afdeling afwijzend beschikt op een exceptie van onbevoegdheid gegrond op de overweging dat de vordering tot de bevoegdheid van deze overheid behoort (art. 609, 2°, Ger.W.).

Er kan echter geen cassatieberoep ingesteld worden tegen een arrest waarbij de afdeling administratie van de Raad van State enkel beslist dat derdenverzet tegen een vroeger arrest van dezelfde afdeling niet ontvankelijk is (Cass., 2 mei 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 961, *J.T.*, 1975, 606).

Het Hof van Cassatie oordeelt enkel in rechte, doch aangenomen wordt dat het onder meer bevoegd is om na te gaan of de rechter uit de feiten heeft kunnen afleiden dat een verband van ondergeschiktheid bestaat, kenmerk van de overeenkomst voor bedienden (Cass., 5 maart 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 757).

B. Territoriale bevoegdheid

31. De rechters oefenen in beginsel hun rechtsmacht slechts uit binnen de grenzen van het hen bij de wet toegekende rechtsgebied (artt. 10, 11, 186 en 622 Ger.W.) (Cass., 19 september 1974, *Arr. Cass.*, 1975, 84 ; *J.T.*, 1974, 639, R.W., 1974-75, 1179).

Een wetsontwerp houdende aanpassing van het bijvoegsel bij het Ger.W. aan de Wet van 30 december 1975 houdende bekrachtiging van de K.B. genomen ter uitvoering van de Wet van 23 februari 1971 betreffende de samenvoeging van gemeenten en wijziging van hun grenzen, alsmede de afschaffing van de randfederaties opgericht door de Wet van 26 juli 1971 houdende organisatie van de agglomeraties en federaties van gemeenten, werd ingediend (*Parl. Besch.*, *Senaat*, 1975-76, nr. 854/1),

doch nadien ingetrokken door een nieuw wetsontwerp¹ waarin gezegd wordt dat de gebiedsomschrijving en de zetel van hoven en rechtbanken behouden blijven zonder rekening te houden met de bepalingen van het K.B. van 17 september 1975 houdende samenvoeging van gemeenten en wijziging van hun grenzen, bekrachtigd bij Wet van 30 december 1975 (*Parl. Besch., Senaat*, 1975-76, 881/1).

Een rechter in hoger beroep die kennis neemt van een vonnis gewezen door een buiten zijn rechtsgebied gevestigde rechtbank miskent aldus een regel van openbare orde. Een cassatieberoep door het openbaar ministerie werd toelaatbaar verklaard (Cass., 5 november 1975, *J.T.*, 1976, 133, met kritiek van A. Fettweis, "Incompétence territoriale de la juridiction d'appel — ordre public — action publique civile"; *R.W.*, 1975-76, 1636).

Aangezien de territoriale bevoegdheid in beginsel slechts van aanvullend recht is, kan de rechtbank ambtshalve geen middel van territoriale onbevoegdheid opwerpen, wanneer de verweerder geen exceptie van territoriale onbevoegdheid wenst voor te dragen (Kh. Oudenaarde, 12 november 1974, *Bull. Ass.*, 1975, 321).

32. De partijen kunnen bij overeenkomst afwijken van de algemene regels vervat in art. 624 Ger.W. De nodige omzichtigheid moet echter in acht genomen worden ten aanzien van bevoegdheidsbedingen, vooral wanneer ze opgenomen zijn in toetredings- en standaardkontrakten (J. Laenens, "Bevoegdheidsbedingen in toetredings- en standaardkontrakten", in *Actori incumbit probatio*, 1975, p. 119).

Aangetoond moet worden dat de toetreders kennis had van dit bevoegdheidsbeding en vervolgens dat hij het hetzij uitdrukkelijk hetzij stilzwijgend aanvaard heeft. De inlassing in een overeenkomst van een beding dat de territoriale bevoegdheid laat afhangen van de louter eenzijdige en willekeurige beslissing van één partij, heeft ongetwijfeld een buitensporig karakter. De vraag rijst dan ook of de andere partij bij de ondertekening van de overeenkomst kennis heeft genomen of kunnen nemen van dat beding. Aangenomen moet worden dat wie landbouwer is en, niet gewoon is dergelijke overeenkomsten te sluiten, de draagwijdte van het bevoegdheidsbeding zeker niet begrepen heeft. Dit beding moet derhalve als niet geschreven worden beschouwd (Rb. Antwerpen, 26 juni 1975, *R.W.*, 1975-76, 1311 met noot van J. Laenens, "Bevoegdheidsbedingen op de helling?").

Hoewel een bevoegdheidsbeding alleen tegenstelbaar is, indien bewezen is dat het beding begrepen werd en derhalve in de taal van de toetreders opgesteld is, werd beslist dat indien partijen beide han-

delaars, reeds geruime tijd handelsbetrekkingen onderhouden en de koper nooit protesteerde tegen de verkoopsvoorwaarden in een andere landstaal opgesteld, die op de achterzijde van de facturen voorkomen, deze voorwaarden en het bevoegdheidsbeding bindend zijn (Arrond. Brussel, 5 november 1974, *B.R.H.*, 1974, 541).

Eventuele tegenstrijdigheid tussen de algemene voorwaarden van koper en verkoper kan aanleiding geven tot discussie. Indien de koper een bestelling doet onder bepaalde voorwaarden, op de bestelbon gedrukt, en de verkoper de goederen levert, dan is de overeenkomst geldig tot stand gekomen (aanvaarding en uitvoering door de verkoper). De latere voorwaarden op de facturen van de verkoper kunnen hier niets meer aan wijzigen. De bevoegdheidsclausule op de bestelbon van de koper is bindend (Arrond. Brussel, 23 december 1974, *B.R.H.*, 1975, I, 213). Indien de koop- en verkoopsvoorwaarden elkaar tegenspreken inzake toekenning van bevoegdheid, gelden de regels van het gemeen recht (Arrond. Namen, 20 januari 1976, *J. Liège*, 1975-76, 260).

De verkoopsvoorwaarden waarin een rechtbank in geval van geschil als bevoegd wordt aangewezen, blijven ook nadat de prijs betaald is, toepasselijk op het geval dat de verkoper betaling eist van de overdrachtsbelasting die hij op de facturen heeft moeten kwijten (Kh. Dendermonde, 16 februari 1976, *R.W.*, 1975-76, 2377).

33. Belgische rechtbanken kunnen overeenkomstig art. 15 B.W. territoriaal bevoegd zijn ten aanzien van partijen met Belgische nationaliteit, doch woonachtig in het buitenland (Rb. Luik, 28 februari 1975, *Pas.*, 1975, III, 42, *J. Liège*, 1974-75, 211).

In boek I van het B.W. en in talrijke bijzondere wetteksten zijn bepalingen van territoriale bevoegdheid terug te vinden (L.F. Ganshof, "La compétence générale des tribunaux belges à l'égard des Belges en matière d'état et de capacité", *J.T.*, 1976, 93; zie tevens Closset en Verleyen, "Nationalité des parties et compétence territoriale du tribunal de la jeunesse en matière civile", *J.T.*, 1975, 26).

Een procedure van ontkenning van vaderschap moet ingeleid worden voor de rechtbank van de woonplaats van het kind, d.w.z. de woonplaats van de vader zolang het kind minderjarig is. In geval van feitelijke scheiding dient er gedagvaard te worden voor de rechtbank van de woonplaats van de moeder, indien althans het kind bij haar verblijft (artt. 108 en 389 B.W.) (Arrond. Brussel, 25 mei 1975, *R. Not. B.*, 1976, 198).

34. De bepalingen inzake territoriale bevoegdheid gaven stof tot heel wat rechtspraak. Hierbij zijn meestal de concrete omstandigheden doorslaggevend.

Zo werd onder meer de rechtbank van de ligging van een reisbureau bevoegd verklaard, omdat

¹ Thans de Wet van 6 juli 1976 betreffende het Bijvoegsel bij het Ger.W. (*Staatsblad*, 4 november 1976), aangevuld bij Wet van 22 december 1976 (*Staatsblad*, 24 december 1976).

het vervoercontract gesloten is in het kantoor van het reisbureau door de verkoop van een reisticket of een ingerichte reis (Vred. Brussel, 8 november 1974, *T. Vred.*, 1975, 141).

35. De territoriale bevoegdheid van de arbeidsrechtbank wordt bepaald door de plaats waar de exploitatiezetel van de werkgever gevestigd is, ongeacht het feit of de werknemer er al dan niet tewerkgesteld is (art. 627, 9°, Ger.W.).

De Arbeidsrechtbank te Luik is daarentegen van oordeel dat de geest van de wet bevoegdheid verleent aan de rechter van de plaats van tewerkstelling (Arbrb. Luik, 11 maart 1976, *J. Liège*, 1975-76, 269).

De rechtbank van de plaats waar de eiser zijn beroep uitoefent of de vennootschap bedrijvig is, bepaalt de territoriaal bevoegde rechter ten aanzien van een vordering bij toepassing van het K.B. van 16 januari 1975, waarbij de C.A.O. van 19 december 1974 bindend verklaard werd (Arbrb. Hoei, 19 maart 1976, *J.T.*, 1976, 354).

De regeling van art. 627, 9°, Ger.W. betreft enkel de interne territoriale bevoegdheid en geldt bijgevolg niet op internationaal vlak (zie Arbh. Brussel, 20 november 1974, *J.T.*, 1975, 135). De Belgische rechtbanken zijn bevoegd wanneer er een arbeidsgeschil rijst tussen een werknemer van Belgische nationaliteit en een Belgische vennootschap, het arbeidscontract in België gesloten werd, de vennootschap in België werkzaam is, zelfs wanneer de werknemer aangeworven is om op bepaalde bouwterreinen in het buitenland te werken.

Bevoegdheidsbedingen in arbeidscontracten zijn alvast uitgesloten (Arbrb. Dinant, 21 januari 1975, *Pas.*, 1975, III, 77).

36. Art. 628, 8°, Ger.W. moet ruim geïnterpreteerd worden. Het geldt niet enkel ten aanzien van de verkoop op afbetaling zoals geregeld in de Wet van 9 mei 1957, doch ook ten aanzien van onverschillig welke verkoop op afbetaling (Rb. Luik, 23 maart 1976, *J. Liège*, 1975-76, 293).

37. Art. 631 Ger.W. bepaalt dat de faillietverklaring geschiedt door de rechtbank van de woonplaats van de gefailleerde op het tijdstip van de staking van betaling. Bevoegd is derhalve de rechtbank van de plaats waar de handelaar, als hebbende aldaar zijn hoofdverblijf in de bevolkingsregisters, ingeschreven is, zelfs wanneer hij er zijn handel niet drijft (Arrond. Oudenaarde, 20 juni 1973, *B.R.H.*, 1974, 79, met advies van het O.M. en opmerkingen). Art. 36 Ger.W. m.b.t. de "gerechtelijke woonplaats" werd echter niet van toepassing verklaard door de Rechtbank van Koophandel te Brussel (Kh. Brussel, 23 april 1975, *J.T.*, 1975, 589, *R.P.S.*, 1975, 237). Art. 440 Faillissementswet beoogt immers de commerciële woonplaats, d.w.z. de plaats waar de gefailleerde zijn hoofdkantoor heeft, van waaruit hij zijn zaken leidt, en waar hij effectief zijn handel

drijft (Kh. Oudenaarde, 29 mei 1973, *B.R.H.*, 1974, 79). Wat privaatrechtelijke rechtspersonen betreft dient de maatschappelijke zetel tot criterium en biedt dit aldus weinig of geen probleem. Een vennootschap naar Engels recht met maatschappelijke zetel in Engeland kan aldus niet failliet verklaard worden door een Belgische rechtbank (Kh. Luik, 3 februari 1975, *J. Liège*, 1974-75, 181).

Wordt het faillissement van een N.V. uitgebreid tot wie effectief het beheer in handen had, dan blijft de rechtbank van koophandel die het faillissement van de schijnvennootschap uitgesproken heeft, bevoegd om ook zijn faillissement uit te spreken (Kh. Brussel, 23 april 1975, *J.T.*, 1975, 589, *R.P.S.*, 1975, 237).

38. Wanneer geen enkel internationaal verdrag het bevoegdheidsconflict beheerst, zijn het de interne territoriale bevoegdheidsregels die de bevoegde rechter zullen aanwijzen. Wanneer er meerdere verweerders zijn, van wie een in België zijn woonplaats of verblijfplaats heeft, kan men voor een Belgische rechtbank dagvaarden. Art. 635, 10°, Ger.W. kan evenwel niet worden ingeroepen, zo de verweerder die in België zijn woon- of verblijfplaats houdt, enkel werd mede gedagvaard met het oog op het bevoegd maken van de rechtbank (Arbrb. Brussel, 8 november 1974, *J.T. Trav.*, 1975, 44).

C. Regeling van geschillen van bevoegdheid

39. Verwezen moge worden naar het artikel van J. Laenens, "De procedure inzake de bevoegdheidsincidenten voor de arrondissementsrechtbank", *R.W.*, 1974-75, 1537, en naar het "Overzicht van rechtspraak (Arrond. Luik, 1974-75", *J. Liège*, 1975-76, 4, en 1975-76, *J. Liège*, 1976-77, 4).

Enkele arrondissementsrechtbanken hebben een bijzonder reglement uitgevaardigd: het voorzitterscollege te Brussel (K.B. 5 december 1974, *Staatsblad*, 17 december 1974) en dat van Nijvel (K.B. 28 april 1976, *Staatsblad*, 27 mei 1976).

Art. 72 Ger.W. bepaalt dat ingeval een vrederechter en zijn plaatsvervangers wettig verhinderd zijn, de arrondissementsrechtbank bevoegd is de partijen naar een andere vrederechter van hetzelfde arrondissement te verwijzen, wat *mutatis mutandis* ook van toepassing is voor de politierechters. Bijgevolg was de Arrondissementsrechtbank te Verviers van oordeel dat ze rechtsgeldig kennis nam van een zaak die een politierechter overeenkomstig art. 72 Ger.W. naar haar verwezen had, tot aanwijzing van een andere politierechter om reden dat hij van oordeel was dat hijzelf en zijn plaatsvervangers wettig verhinderd waren om uitspraak te doen in een zaak waarbij de griffier van de politierechtbank betrokken was (Arrond. Verviers, 20 september 1974, *J.T.*, 1974, 714; *Pas.*, 1975, III, 14, *J. Liège*, 1974-75, 19).

De correctionele rechtbank kan echter bij de ar-

rondissementsrechtbank niet geldig een bevoegdheidsincident aanhangig maken (Arrond. Verviers, 20 september 1974, voormeld).

Merken wij op dat een geschil nopens de vraag of een gerecht dat buiten de Belgische rechterlijke organisatie staat, bevoegd is, niet bij de arrondissementsrechtbank aanhangig kan gemaakt worden (Arrond. Brussel, 14 januari 1974, *Pas.*, 1974, III, 82). Als de verweerder op grond van het Brussels Verdrag van 27 september 1968 aanvoert dat niet de Belgische rechtbank, maar een buitenlandse die hij aanwijst, bevoegd is om van de zaak kennis te nemen, mag dit geschil niet voor de arrondissementsrechtbank gebracht worden (Arrond. Brussel, 3 februari 1975, *R.W.*, 1974-75, 1714).

De bevoegdheid van de arrondissementsrechtbank is beperkt tot het verdelen van de zaken onder de rechtbanken die deel uitmaken van de rechterlijke organisatie. Als in een bij de arbeidsrechtbank aangebracht geding de vraag rijst of de rechtsverhouding tussen de partijen van contractuele dan wel van statutaire aard is, met het gevolg dat naar gelang van het geval hetzij de arbeidsrechtbank, hetzij de Raad van State bevoegd is, dient de arbeidsrechtbank zelf te statueren (Arrond. Antwerpen, 11 mei 1976, *R.W.*, 1976-77, 99).

Hoewel de arrondissementsrechtbank de grond van de zaak niet mag beoordelen, moet ze niettemin de gemeenschappelijke bedoeling van de partijen pogen te achterhalen en aldus de grond van de zaak nagaan, wat voornamelijk het geval is voor de hoedanigheid van partijen en de aard van de overeenkomst. Dit delicaat probleem werd behandeld door Thierry Claeys, "Compétence d'attribution du tribunal du travail et recours éventuel au tribunal d'arrondissement", noot bij *Arbrb.* Brussel, 27 januari 1975, *J.T. Trav.*, 1975, 254.

De arrondissementsrechtbank te Verviers loste de moeilijkheid echter anders en zeer pragmatisch op: steeds verwijzen naar de rechtbank van eerste aanleg in plaats van de zaak hetzij naar de arbeidsrechtbank, hetzij naar de rechtbank van koophandel te verwijzen, daar aldus geen uitspraak moest gedaan worden nopens de grond van de zaak, wat ongetwijfeld wél zou gebeuren bij de beoordeling van de hoedanigheid van handelsagent of handelsvertegenwoordiger (Arrond. Verviers, 18 april 1975, *J. Liège*, 1974-75, 259, *Pas.*, 1975, III, 79).

De beoordeling van de toelaatbaarheid en/of ontvankelijkheid van de vordering valt tevens buiten de bevoegdheid van het voorzitterscollege (Arrond. Neufchâteau, 16 december 1975, *J. Liège*, 1975-76, 132).

40. De verwijzing naar de arrondissementsrechtbank is een beslissing waartegen in beginsel geen rechtsmiddel openstaat (Arrond. Verviers, 20 september 1974, *Pas.*, 1975, III, 14, *J. Liège*, 1974-75, 19, *J.T.*, 1974, 714).

De magistraat die de verwijzing naar de arrondissementsrechtbank gelast, beslist geen geschil: hij beperkt er zich toe vast te stellen dat er grond toe bestaat over de exceptie van onbevoegdheid door de met dat doel speciaal opgerichte rechtbank uitspraak te laten doen (Arrond. Dendermonde, 20 juni 1973, *R.W.*, 1974-75, 316).

Wanneer de verweerder verstek laat gaan, wordt hij vermoed de bevoegdheid af te wijzen van de rechter voor wie de zaak aanhangig is (art. 630, 3°, *Ger.W.*) (zie echter *Vragen en Antwoorden, Kamer*, 1975-76, 2747). De vrederechter te Messancy meende dat hij alsdan zelf over het middel moest statueren zonder overeenkomstig art. 640 *Ger.W.* te verwijzen naar het voorzitterscollege (Vred. Messancy, 3 december 1973, *J. Liège*, 1974-75, 176). Het spreekt voor zichzelf dat de toepassing van art. 630, 3°, lid, *Ger.W.* de toelaatbaarheidsvereiste vermeld in art. 855 *Ger.W.* uitschakelt (*Arbrb.* Nijvel, 22 oktober 1974, *Pas.*, 1975, III, 15).

41. Overeenkomstig art. 643 *Ger.W.* moet het hof van beroep een zaak verwijzen naar het arbeidshof, wanneer het thans niet meer bevoegd is om kennis te nemen van een bepaald geschil (Hof Luik, 11 maart 1974, *Pas.*, 1974, II, 140, *J. Liège*, 1975-76, 298).

42. Wanneer een rechter een zaak overeenkomstig art. 660 *Ger.W.* verwijst naar een andere rechter is deze laatste hierdoor gebonden (Cass., 17 september 1975, *Arr. Cass.*, 1976, 82), zelfs wanneer hij van oordeel is dat de zaak ten onrechte naar hem verwezen werd (Arrond. Verviers, 19 september 1975, *J. Liège*, 1975-76, 43, *Pas.*, 1975, III, 82). Vanzelfsprekend geldt art. 660, 2e lid, *Ger.W.* enkel wanneer uitspraak gedaan werd nopens de bevoegdheid (Rb. Marche-en-Famenne, 27 februari 1975, *J. Liège*, 1974-75, 260). Wanneer de arrondissementsrechtbank zich onbevoegd verklaard heeft, omdat de wet niet in haar tussenkomst ter zake voorziet, heeft zij geen uitspraak gedaan inzake bevoegdheid. De rechter naar wie de zaak verwezen wordt, is bijgevolg overeenkomstig art. 660 *Ger.W.* niet gebonden door deze beslissing en kan derhalve terug verwijzen naar het voorzitterscollege bij toepassing van art. 639 *Ger.W.* (Rb. Marche-en-Famenne, 27 februari 1975, *J. Liège*, 1974-75, 260).

Het geding wordt voortgezet in de staat waarin het zich laatstelijk bevond. De partijen hebben derhalve geen recht op een tweede rechtsplegingsvergoeding (*Arbrb.* Antwerpen, 19 november 1974, *Pas.*, 1975, III, 59).

De bepaling van het eerste lid van art. 660 *Ger.W.* is ook van toepassing op het Hof van Cassatie, wanneer het een vonnis van de arrondissementsrechtbank vernietigt wegens schending van een regel inzake bevoegdheid. In dat geval verwijst het de zaak naar de bevoegde rechter (Cass., 3 oktober 1974, *Arr. Cass.*, 1975, 164; Cass., 20 december 1974,

Arr. Cass., 1975, 477 ; Cass., 9 januari 1975, Arr. Cass., 1975, 526).

Art. 660, 1e lid, Ger.W. is echter niet van toepassing op het Hof van Cassatie, als het wegens een schending van een regel inzake bevoegdheid een beslissing vernietigt van een ander gerecht dan de arrondissementsrechtbank (Cass., 28 februari 1975, Arr. Cass., 1975, 744).

D. Onttrekking van de zaak aan de rechter

43. De vordering tot onttrekking van de zaak aan de rechter in burgerlijke zaken waaraan de procureur-generaal Delange in 1974 zijn openingsrede gewijd heeft ("Het optreden van het Hof van Cassatie bij onttrekking van de zaak aan de rechter en verwijzing van een rechtbank naar een andere", R.W., 1974-75, 449, J.T., 1974, 489) is slechts ontvankelijk wanneer zij is voorgedragen door een advocaat bij het Hof van Cassatie (Cass., 3 oktober 1974, Arr. Cass., 1975, 163 ; Cass., 6 juni 1975, Arr. Cass., 1975, 1065).

Wanneer de rechter gedurende meer dan zes maanden verzuimt de zaak te berechten die hij in beraad heeft genomen, kan op die grond de in art. 652 Ger.W. bedoelde onttrekking van de zaak aan de rechter uitsluitend door de procureur-generaal bij het hof van beroep en enkel in civielrechtelijke procedures worden gevorderd (Cass., 4 mei 1976, vermeld in *Info-Jura*, 1976, 159).

IV. Burgerlijke rechtspleging

A. Rechtsbijstand

44. Rechtsbijstand kan niet worden verleend om een psychiatrisch tegenonderzoek te laten uitvoeren door een geneesheer naar keuze, daar de aanstelling van een psychiater door een beklagde en de verichtingen van die psychiater niet vallen onder de proceshandelingen waarvoor krachtens de artt. 664 en 665 Ger.W. rechtsbijstand kan worden verleend (Hof Antwerpen, 19 juni 1975, R.W., 1975-76, 1821 met noot van L. Huybrechts, "De rechten van verdediging der geestesgestoorden").

Men leze tevens "Rechtshulp, wiens (on)vermogen", *Ars Aequi*, 1975, 5, het verslag van het rechtshulpcongres te Leuven op 12 en 13 maart 1976 in *Jura Falconis*, 1975-76, nr. 4, en het themanummer van het *Advocatenblad*, 1976, januari ("Van kosteloze rechtsbijstand naar gefinancierde rechtshulp: het rapport van de 'commissie Boekman'").

B. Inleiding van het geding

1) Rechtsingang door dagvaarding

45. Men leze Pierre Rouard, *Traité élémentaire*

de droit judiciaire privé. La procédure civile, L'introduction de la demande, Bruxelles, 1975.

Een partij heeft slechts het recht om in elke stand van het geding te eisen dat de rechtspersoon die zij als tegenpartij heeft, haar de identiteit mededeelt van de natuurlijke personen die zijn organen zijn, indien zij van een rechtmatig belang doet blijken (Hof Luik, 6 december 1973, *Pas.*, 1974, II, 72, R.P.S., 1975, 30).

In zijn buitengerechtelijke of gerechtelijke betrekkingen met derden wordt de staat slechts geldig vertegenwoordigd door de minister van het departement, waarvan de begroting door deze betrekkingen beïnvloed wordt. De Staat moet gedagvaard worden in de persoon van de minister tot wiens bevoegdheid het voorwerp van het geschil behoort (art. 705 Ger.W.) (Cass., 30 april 1975, Arr. Cass., 1975, 951, J.T., 1975, 674).

Een bij dagvaarding ingestelde vordering gebaseerd op een misdrijf stuit de verjaring, zelfs wanneer de vordering nadien haar grondslag vindt in een kwasi-delict (Cass., 9 mei 1975, J.T., 1975, 661, R.W., 1975-76, 419).

2) Art. 704 Ger.W.

46. De vervaltermijn van een maand voor het instellen van beroep tegen een administratieve beslissing gaat in de dag van de datum waarop het stuk wordt aangeboden aan de geadresseerde en door hem in ontvangst wordt genomen. De dag van de akte of van de gebeurtenis die de termijn doet ingaan, wordt in de termijn niet inbegrepen. Wanneer de datum van het aangetekend schrijven, dat overeenkomstig art. 704 Ger.W. geldt als verzoekschrift — welke datum vaststaat door de aantekening ter post en door de poststempel — binnen de termijn van beroep valt is het verzoek ontvankelijk (Arbh. Brussel, 19 december 1973, R.W., 1974-75, 1319, T.S.R., 1974, 267).

De termijn wordt echter verlengd, wanneer de betrokkene zich op overmacht kan beroepen, zoals opneming in een ziekenhuis op het ogenblik van de aanzegging van de beslissing (Arbrb. Luik, 4 oktober 1973, *Pas.*, 1975, III, 19). Beslist werd dat de tardiviteit van het verzoekschrift niet ambtshalve door de rechtbank kan worden vastgesteld, althans wanneer de wet de termijn niet op straffe van verval voorschrijft (Arbrb. Veurne, 2 februari 1976, R.W., 1976-77, 240).

De vormvoorschriften van het verzoekschrift worden in art. 704, 1e lid, Ger.W. geenszins op straffe van nietigheid bepaald. Bijgevolg kan het ontbreken van een handtekening op het verzoekschrift geenszins de nietigheid van deze procesakte tot gevolg hebben (Arbh. Luik, 25 oktober 1973, *J. Liège*, 1975-76, 298, *Pas.*, 1974, II, 70).

Anderzijds werd beslist dat op straffe van niet-toelaatbaarheid het verzoekschrift ondertekend moet worden hetzij door de partij zelf, hetzij door een lasthebber met volmacht (Arbh. Luik, 24 mei 1974, *Pas.*, 1975, II, 23 ; Arbh. Luik, 25 mei 1974, *J. Liège*, 1975-76, 298, waarin sprake is van nietigheid).

Niettemin werd een doktersattest, aangetekend aan de griffie van de arbeidsrechtbank verzonden, met een verzoekschrift gelijkgesteld. De bedoeling van de eisende partij werd echter binnen de termijn van beroep bevestigd door een aan de arbeidsauditeur gerichte brief (Arbrb. Antwerpen, 21 oktober 1974, *T.S.R.*, 1975, 108 ; *anders*, doch met strijdig advies van het O.M., Arbh. Bergen, 8 juli 1976, *J.T.*, 1976, 515) (zie tevens *Vragen en Antwoorden, Kamer*, 1975-76, 1427).

Een vordering kan slechts bij verzoekschrift ingeleid worden in de zaken genoemd in art. 704, 1e lid, Ger.W. Deze wettekst verbiedt echter niet gebruik te maken van de normale inleidingsakte, m.n. de dagvaarding (Arbrb. Dinant, 31 juli 1975, *J.T. Trav.*, 1976, 245). Geschillen betreffende de instelling en de werking van de ondernemingsraden en de comités voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing van de werkplaatsen moeten ingeleid worden bij dagvaarding (Arbrb. Aarlen, 26 februari 1975, *J. Liège*, 1975-76, 70 ; Arbrb. Namen, 26 februari 1975, *Pas.*, 1975, III, 31 ; Arbrb. Mechelen, 11 maart 1975, *T.S.R.*, 1975, 259 ; men leze tevens P. Rouard, "La loi du 7 août 1974 instituant le droit à un minimum de moyens d'existence. Quelques problèmes pratiques. Délais de recours dans les matières prévues à l'art. 704, al. 1, C.J.". *J.T. Trav.*, 1975, 232).

Een wetsvoorstel tot wijziging van art. 704 Ger.W. werd ingediend : "Alle andere zaken dan die bepaald in art. 578 Ger.W. kunnen bij de arbeidsrechtbank eveneens bij verzoekschrift worden ingeleid. Het verzoekschrift vermeldt het voorwerp van de vordering. Het wordt opgesteld en ondertekend door de eiser of zijn vertegenwoordiger bepaald in art. 728. Het wordt gezonden aan of neergelegd ter griffie van de arbeidsrechtbank. De partijen worden opgeroepen door de griffier om te verschijnen op de zitting die de rechter bepaalt. Bij de oproepingsbrief wordt een kopie van het verzoekschrift gevoegd" (*Parl. Besch., Senaat*, 1975-76, nr. 746/1).

3) Bewijskracht van de dagvaarding

47. Hoewel in burgerlijke zaken het exploit van dagvaarding op straffe van nietigheid onder meer het onderwerp van de vordering moet bevatten, is evenwel niet vereist dat dit in het beschikkend gedeelte van de akte wordt overgenomen. De bewijskracht van een dagvaarding wordt dus niet miskend door de rechter die aan een partij een vordering toewijst welke uitdrukkelijk in het exploit zelf is

uiteengezet (art. 702, 3°, Ger.W. ; Cass., 18 oktober 1974, *Arr. Cass.*, 1975, 241).

4) Vrijwillige verschijning

48. De neerlegging van een door de partijen ondertekend proces-verbaal van vrijwillige verschijning waarbij binnen drie jaar na de homologatie van de overeenkomst of na de rechterlijke beslissing inzake arbeidsongevallen een herziening wordt aangevraagd, is rechtsgeldig (Arbh. Luik, 19 november 1974, *Pas.*, 1975, II, 73, *J.T.*, 1975, 48, *J. Liège*, 1975-76, 98). Door de inschrijving op de rol wordt de zaak bij de rechter aanhangig gemaakt.

5) Termijnen van dagvaarding

49. Zie "Délai de citation", *J. Liège*, 1974-75, 153.

De gewone termijn van dagvaarding bedraagt acht dagen (art. 707 Ger.W.). De laatste dag van deze termijn is in de termijn begrepen wat tot gevolg heeft dat de verweerder slechts mag worden gedagvaard om te verschijnen de negende dag na de betekening van de dagvaarding (Arbrb. Luik, 20 april 1976, *J. Liège*, 1975-76, 302).

6) Inschrijving op de rol

50. De gerechtsdeurwaarder die belast werd met de betekening van een dagvaarding en met de inschrijving van de zaak op de algemene rol, draagt hiervoor de verantwoordelijkheid. Hij moet ervoor waken dat deze laatste verrichting gebeurt. Hij kan slechts wegens overmacht vrijgesteld worden van enige verantwoordelijkheid (Hof Luik, 12 november 1975, *J. Liège*, 1975-76, 81).

7) Verschijning van partijen na dagvaarding

51. De vordering ingeleid door de afgevaardigde van een representatieve werknemersorganisatie zonder neerlegging van een schriftelijke volmacht is ontvankelijk, als het vonnis vermeldt dat de afgevaardigde drager was van een schriftelijke volmacht (Arbh. Bergen, 25 april 1975, *J.T. Trav.*, 1976, 72).

Inzake sociale verkiezingen handelen de vakverenigingen in rechte door de persoon belast met het dagelijks beheer te dien einde bekleed met een bevoegdheid die hetzij eigen, hetzij gedelegeerd is. De voorzitter en de secretaris van het bureau van de vakvereniging zijn belast met het dagelijks beheer. De vakbondsafgevaardigde moet derhalve houder zijn van een schriftelijke volmacht, ten einde hoger beroep te kunnen aantekenen tegen een vonnis. Een vakvereniging zonder rechtspersoonlijkheid kan zich immers in rechte laten vertegenwoordigen door de verantwoordelijke voor het dagelijks beheer, doch

niet door de vakbondsafgevaardigde (Arbh. Bergen, 13 januari 1976, *J.T. Trav.*, 1976, 185).

De talrijke vraagstukken betreffende de vertegenwoordiging van de partijen voor de arbeidsrechten zijn thans bij het Ministerie van Justitie in studie (*Vragen en Antwoorden, Kamer*, 1975-76, 1425).

C. Behandeling en berechting van de vordering

1) Minnelijke schikking

52. De volgens art. 731 Ger.W. facultatieve vraag tot minnelijke schikking onderbreekt de verjaring niet: onder de in art. 2244 B.W. vermelde "dagvaarding" verstaat men immers iedere akte die een geschil voor de rechter brengt of die deze fase noodzakelijkerwijze voorafgaat (Arbh. Brussel, 10 april 1974, *J.T.*, 1974, 479, *Rec. Gén. Enr. Not.*, 1975, 38, *J.T. Trav.*, 1975, 221).

Naar luid van art. 7 van de Wet van 10 april 1975 betreffende de huurprijzen van woningen is een krachtens die wet ingestelde vordering niet ontvankelijk als de eiser niet vooraf aan de rechter een verzoek heeft gedaan om de toekomstige verweerder tot verzoening op te roepen. Die bepaling is niet van openbare orde en kan niet door de eiser of ambtshalve door de rechter worden opgeworpen (Rb. Antwerpen, 13 januari 1976, *R.W.*, 1975-76, 2094).

Voormelde wetsbepaling is slechts van toepassing op de vorderingen die krachtens die wet worden ingesteld. Andere huurgeschillen, die hun oorsprong niet vinden in die wet, zoals een eis tot huurverbrekking wegens niet-nakoming door de huurder van zijn verplichtingen, worden gevoerd volgens de normale procedure (Rb. Gent, 6 februari 1976, *R.W.*, 1976-77, 100, met noot van Paul Remerie).

Een wetsvoorstel tot wijziging van art. 734 Ger.W. werd ingediend: "In de zaken bepaald bij art. 578, wordt de verjaring van de vordering gestuit indien bij de arbeidsrechtbank overeenkomstig art. 731 een verzoek om oproeping tot minnelijke schikking wordt ingediend binnen de termijn van inleiding van de vordering. Is er geen poging tot voorafgaande minnelijke schikking geweest, dan moet bij elk debat betreffende een vordering genoemd in art. 578, op straffe van nietigheid, een poging tot minnelijke schikking worden gedaan op een ogenblik dat de rechtbank het meest geschikt acht (*Parl. Besch., Senaat*, 1975-76, nr. 746/1).

2) Overlegging van de stukken

53. Wanneer een rechterlijke beslissing vaststelt dat een partij tot staving van haar vordering of haar verweer een stuk heeft overgelegd, impliceert deze vaststelling dat de rechter nagegaan heeft of

dit stuk medegedeeld was overeenkomstig de artt. 736, 737 en 740 Ger.W. (Cass., 21 maart 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 821, *R.W.*, 1975-76, 2040).

3) Conclusies

54. Het Hof van Beroep te Brussel beklemtoonde dat de termijnen om te concluderen niet op straffe van verval voorgeschreven zijn. Ze drukken enkel een wens uit van de wetgever (Hof Brussel, 5 februari 1975, *R.W.*, 1974-75, 2301, met noot).

De misbruiken ter zake, vooral bij de toepassing van het art. 751 Ger.W., werden scherp aan de kaak gesteld door A. Kohl, "Simulacre de conclusions. Conclusions tardives au fond: un duo interdit", *J.T.*, 1975, 343, die van oordeel is dat de wetgever hieraan paal en perk moet stellen.

Overeenkomstig art. 745 Ger.W. moeten alle conclusies aan de tegenpartij of haar advocaat gezonden worden terzelfder tijd als de neerlegging van het origineel ter griffie. Een onvolledige kopie van de conclusie voldoet vanzelfsprekend niet (Arbh. Luik, 14 maart 1975, *J. Liège*, 1975-76, 115).

4) Rechtsdag

55. Bij een procedure op verzoekschrift moet de griffier overeenkomstig art. 750 Ger.W. de eisende partij die geen advocaat heeft, oproepen bij gerechtsbrief. Is deze slechts bij gewone brief verwittigd en verschijnt ze niet op de gestelde rechtsdag, dan mag de rechter geen vonnis van afwijzing uitspreken. Hij moet de zaak uitstellen om aan de griffier de gelegenheid te geven de eisende partij bij gerechtsbrief op te roepen voor een andere dag (Arbh. Bergen, 27 januari 1976, *J.T.*, 1976, 327).

Het te laat neerleggen van een conclusie door een van de partijen maakt het mogelijk, mits de voorwaarden van het art. 751 Ger.W. vervuld zijn, om tegen deze partij een vonnis bij verstek te krijgen dat geacht wordt op tegenspraak te zijn gewezen. Het is zeker dat deze bij late neerlegging geen nietigheid medebrengen en het verzuim gedekt kan worden bij akkoord van de partijen of door een beslissing van de rechter, de partijen gehoord of opgeroepen. Maar wanneer een partij, nadat ze haar conclusie te laat de dag vóór de zitting had neergelegd, verwittigd werd van de vaststelling en niet op de zitting verschijnt, sluit zij door haar nalatigheid, deze dubbele mogelijkheid uit (Hof Brussel, 15 november 1974, *B.R.H.*, 1974, 135).

De rechter in hoger beroep die vaststelt dat de eisers in hoger beroep niet verschenen zijn, kan te hunnen opzichte een vonnis vellen dat geacht wordt op tegenspraak te zijn gewezen overeenkomstig art. 751 Ger.W. zonder het in de akte van hoger beroep uiteengezette middel, dat niet op de terechtzitting

aan de beoordeling van het rechtscollège werd onderworpen, te beantwoorden (Cass., 16 januari 1976, R.W., 1975-76, 1961).

Uit art. 751 Ger.W. blijkt niet dat, na de verwitting gegeven door de meest gerede partij, de tegenpartij geen geldige conclusies meer kan nemen. Bij gebreke van een wettelijke bepaling die voorschrijft dat deze laatste partij, op straffe van nietigheid of verval, voor de vastgestelde zitting een conclusie moet neerleggen, kan de rechter de conclusies genomen ter deze zitting, niet uit de debatten weren (Cass., 19 mei 1976, R.W., 1976-77, 734).

De omstandigheid dat een rechter zijn beslissing arrest op tegenspraak of bij verstek noemt, wijzigt de ware aard ervan niet. Niet ontvankelijk is bijgevolg bij gebrek aan belang het cassatiemiddel dat opkomt tegen de verklaring in een arrest dat het geacht wordt op tegenspraak te zijn gewezen (Cass., 23 oktober 1975, Arr. Cass., 1975, 251).

In een onsplitsbaar geschil verschenen de eiser en de tweede gedaagde, doch niet de eerste gedaagde tegen wie evenwel geen verstek gevraagd of gegeven werd. Op de latere zitting waarop de zaak gesteld werd, kon de eerste gedaagde geldig verschijnen en kon tegen beide gedaagden een vonnis op tegenspraak gewezen worden, ook al was art. 753 Ger.W. niet toegepast. Alle partijen waren immers voor de rechtbank verschenen en hadden hun middelen en hun verdediging voorgebracht (Hof Gent, 27 juni 1974, R.W., 1974-75, 1388).

5) *Schriftelijke procedure*

56. Met het oog op de aanzienlijke achterstand bij talrijke rechtscollèges heeft de minister van Justitie een beroep gedaan op de leden van de balie, opdat zij meer gebruik zouden maken van de schriftelijke behandeling (art. 755 e.v. Ger.W.), in geschillen van gematigd belang waarin geen ingewikkelde problemen in feite en in rechte gesteld zijn (*Vragen en Antwoorden, Senaat*, 1975-76, 1873).

6) *Terechttzitting*

57. Overeenkomstig art. 758 Ger.W. kan de rechter een partij het recht ontzeggen om persoonlijk zijn conclusies en verweermiddelen voor te dragen, indien hij vaststelt dat zij door drift of onbedrevenheid niet in staat is om de zaak met de vereiste betamelijkheid of met de nodige duidelijkheid te bespreken (Hof Luik, 5 juni 1975, J. Liège, 1975-76, 33).

7) *Mededeling aan het openbaar ministerie*

58. Het advies van het O.M. dat krachtens art. 764, 1°, Ger.W. moet worden gegeven over de vor-

dering betreffende de staat van de personen, moet noodzakelijk worden uitgebracht over de vraag betreffende de staat, doch niet over bijkomende vragen, zonder enig verband met de staat van personen (Cass., 31 mei 1974, Arr. Cass., 1974, 1080, J.T., 1975, 190).

In zaken van gerechtelijk akkoord is de mededeling aan het O.M. op straffe van nietigheid voorgeschreven. Dit geldt eveneens voor een arbeidsgerecht (artt. 20, 764, 1°, 1138, 5°, Ger.W.) (Arbh. Luik, 8 mei 1974, Pas., 1975, II, 17, J. Liège, 1974-75, 66).

Ook in zaken van faillissement is de mededeling aan het openbaar ministerie op straffe van nietigheid voorgeschreven. Het Hof van Beroep te Brussel is van oordeel dat, wanneer het desbetreffend de exceptie van nietigheid ambtshalve opwerpt, de heropening van de debatten overeenkomstig art. 774, 2e lid, Ger.W. niet vereist is, omdat het de vordering als zodanig niet afwijst (Hof Brussel, 10 maart 1976, R. Not. B., 1976, 261).

Naar luid van art. 766 Ger.W. wordt het advies van het O.M. schriftelijk gegeven, tenzij het wegens de omstandigheden van de zaak terstond op de zitting mondeling wordt uitgebracht. Deze wettelijke bepaling vereist niet dat het vonnis of het arrest dergelijke omstandigheden van de zaak vermeldt, die trouwens vrij beoordeeld worden door de magistratuur van het O.M. (Cass., 31 mei 1974 voormeld; Cass., 6 september 1974, Arr. Cass., 1975, 25, R.W., 1974-75, 691).

8) *Berechting van de zaak*

59. Overeenkomstig art. 772 Ger.W. kan een verschijnende partij slechts de heropening van de debatten vragen wanneer zij tijdens het beraad een nieuw stuk of feit van overwegend belang ontdekt (Cass., 20 oktober 1975, J.T., 1976, 10). Dit geldt niet voor niet-medegedeelde stukken (Cass., 20 november 1975, R.W., 1975-76, 2040, J.T., 1976, 187).

Krachtens art. 773 Ger.W. moet een verzoekschrift tot heropening van de debatten, zonder veel omhaal van woorden, nauwkeurig vermelden op welk nieuw stuk of feit de verzoeker zich beroept (Kh. Antwerpen, 6 september 1974, R.H. Antw., 1974, 278).

De bepaling van art. 774, 2e lid, Ger.W., naar luid waarvan de rechter met het oog op het algemeen beginsel van de rechten van verdediging (Cass., 29 januari 1976, R.W., 1975-76, 2386) de heropening van de debatten moet bevelen alvorens de vordering geheel of gedeeltelijk af te wijzen op grond van een exceptie welke door de partijen voor hem niet werd ingeroepen, is ook van toepassing op de rechter in hoger beroep (art. 1042 Ger.W.) (Cass., 16 oktober 1974, Arr. Cass., 1975, 230).

Art. 774, 2e lid, Ger.W. wordt derhalve geschon- den door het arrest dat zonder vooraf de herope- ning van het debat te bevelen ambtshalve een hoger beroep niet-ontvankelijk verklaart op grond dat door een gemeente hoger beroep was ingesteld zon- der dat het schepencollege daartoe door de gemeen- teraad was gemachtigd (Cass., 23 januari 1975, R.W., 1974-75, 2134, J.T., 1975, 311, Arr. Cass., 1975, 574, B.R.H., 1975, I, 437).

De rechter is echter niet verplicht de heropening te bevelen als hij om een eis te verwerpen, steunt op aan zijn beoordeling voorgelegde feitelijke om- standigheden (Cass., 9 oktober 1975, J.T., 1975, 695, R.W., 1975-76, 1808).

Als de eisende partij een vordering op grond van verrijking zonder oorzaak heeft ingesteld, mag de rechter, die vaststelt dat de eiser zich het recht voor- behoudt om later een eis op grond van subrogatie in te stellen, niet zonder de heropening van het de- bat te bevelen beslissen dat de vordering niet aan- vaard kan worden om de reden dat ze slechts sub- sidiair is, indien de verweerder zich niet hierop heeft beroepen (Cass., 5 december 1975, R.W., 1976-77, 277, met noot van J. Herbots, "De te- genspraak moet door de rechter mogelijk gemaakt worden", J.T., 1976, 351).

Een vonnis dat ambtshalve de heropening van de debatten beveelt, is vatbaar voor hoger be- roep (art. 1050 Ger.W.): het is een beslissing alvo- rens recht te doen. Art. 776 Ger.W. is slechts toe- passelijk op een gerechtelijke beslissing, welke uit- spraak doet nopens een verzoek tot heropening der debatten (Hof Brussel, 6 maart 1975, J.T., 1975, 346, B.R.H., 1975, II, 260, Pas., 1975, II, 125; Arbh. Luik, 11 februari 1976, J. Liège, 1975-76, 195).

Art. 776 Ger.W. is eveneens van toepassing in strafzaken (Hof Antwerpen, 25 juni 1975, R.W., 1975-76, 1637).

Zelfs indien overeenkomstig art. 807 Ger.W. een nieuwe vordering mogelijk zou zijn ter gelegenheid van een heropening van de debatten, is deze niet toelaatbaar, indien bij het instellen van deze vor- dering de heropening van de debatten zonder voor- werp is (Hof Brussel, 31 oktober 1975, J.T., 1976, 11).

Wanneer volgens de vermeldingen van het pro- ces-verbaal van de terechtzitting enerzijds en die van het door de griffier eensluidend verklaard af- schrift van het arrest anderzijds, de rechters die het arrest hebben gewezen, niet dezelfde zijn, moet dit worden vernietigd (art. 779 Ger.W.) (Cass., 14 ok- tober 1974, Arr. Cass., 1975, 219).

Art. 779 Ger.W. is toepasselijk in strafzaken (Cass., 17 december 1974, Arr. Cass., 1975, 456). Aldus is nietig het vonnis van de politierechtbank dat door een rechter is gewezen die niet alle zit- tingen heeft bijgewoond waarop de zaak is behan-

deld (Cass., 20 januari 1975, Arr. Cass., 1975, 551; zie tevens Cass., 21 januari 1975, Arr. Cass., 1975, 565).

Buiten het geval van art. 779, lid 2, G.W. is nietig het vonnis van de correctionele rechtbank dat ge- wezen is door rechters die niet alle zittingen hebben bijgewoond waarop de zaak is behandeld (Cass., 20 mei 1975, Arr. Cass., 1975, 1004).

Nu het bestaan van de beslissing van een com- missie tot bescherming van de maatschappij inge- steld bij de psychiatrische afdeling van een gevang- enis vaststaat en voor die beslissing de eenparigheid van de leden van de commissie niet vereist is, kan het ontbreken van de handtekening van een lid (b.v. de advocaat of geneesheer) op die beslissing de nie- tigheid van deze niet tot gevolg hebben (artt. 782, 860, 862 Ger.W.) (Cass., 3 september 1974, Arr. Cass., 1975, 7; Cass., 21 januari 1975, Arr. Cass., 1975, 568; Cass., 20 augustus 1975, Arr. Cass., 1975, 1193). Nietig is echter de beslissing van een commissie tot bescherming van de maatschappij die niet voorzien is van de handtekening van de secreta- ris, wanneer zij niet vaststelt dat de secretaris in de onmogelijkheid verkeerde om te ondertekenen (artt. 782 en 785 Ger.W.) (Cass., 9 december 1974, Arr. Cass., 1975, 427; Cass., 2 december 1974, Arr. Cass., 1975, 388).

9) Uitlegging en verbetering van een vonnis

60. De rechter mag de verschrijvingen of misre- keningen in een door hem gewezen beslissing ver- beteren, zonder evenwel de daarin bevestigde rech- ten uit te breiden, te beperken of te wijzigen (art. 794 Ger.W.). Hij mag enkel verbeteren wat zonder twijfel foutief is, onduidelijk of dubbelzinnig voor iedereen (Rb. Luik, 28 februari 1975, J. Liège, 1974-75, 299).

Derhalve is niet vatbaar voor uitlegging of ver- betering het vonnis waarin een tegenstrijdigheid bestaat tussen het motiverend en het beschikkend gedeelte inzake uitstel van betaling (Hof Brussel, 6 januari 1976, J.T., 1976, 248).

Ter zake is uitsluitend bevoegd de rechter die het vonnis gewezen heeft (Arbh. Bergen, 20 juni 1975, J.T., 1975, 509).

Ongeacht art. 796 Ger.W. kan een vordering tot uitlegging of verbetering ingeleid worden vol- gens de regels van het verzoekschrift, indien het vonnis op verzoekschrift uitspraak gedaan heeft. Indien de rechter in hoger beroep een aldus ingelei- de vordering ontvankelijk verklaard heeft, kan hij, alvorens de uitlegging en/of verbetering te bevelen, louter ter informatie de zaak verwijzen naar de eer- ste rechter (Hof Brussel, 7 april 1976, J.T., 1976, 482).

Vóór het van kracht worden van het Ger.W. voorzag geen enkele wettekst in een rechtspleging

inzake uitlegging of verbetering van rechterlijke beslissingen. De artt. 793 e.v. Ger.W. die zodanige rechtspleging invoeren, zijn, krachtens art. 2 Ger.W., van toepassing voor alle rechtsplegingen en onder meer voor die welke hangende zijn voor de gerechten zitting houdende in strafzaken, maar rechtdoende op burgerlijk gebied (Hof Brussel, 22 oktober 1975, *R.W.*, 1975-76, 1511).

De bepalingen van het Ger.W. inzake uitlegging en verbetering van vonnissen hebben geen betrekking op de procedure betreffende de vastlegging van de identiteit van ontvluchte en opnieuw aangehouden veroordeelden (artt. 794 en 799 Ger.W.) (Cass., 2 juni 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 1040).

10) *Behandeling en berechting bij verstek*

61. Indien alle partijen op de inleidende zitting verschenen zijn, kan tegen een partij die niet verschijnt op de zitting waartoe de zaak is verdaagd of waarop zij is bepaald, geen vonnis bij verstek worden gevorderd (Kh. Kortrijk, 12 juni 1975, *R.W.*, 1975-76, 184).

Bij verstek van een partij mag de rechtbank enkel nagaan of de vordering toelaatbaar is. Voldoende is dat ze kennelijk niet ongegrond is (Arbrb. Namen, 6 november 1974, *J. Liège*, 1975-76, 39). Het O.M. mag zich in ieder geval niet in de plaats stellen van de partij die verstek laat gaan (Arbrb. Luik, 15 maart 1976, *J. Liège*, 1975-76, 254).

Wanneer een vonnis bij verstek niet betekend werd binnen de termijn van één jaar, zoals bepaald in art. 806 Ger.W., kan de vrijwillige uitvoering vanwege de verweerder op zijn vraag om niet tot betekening van het vonnis over te gaan of zijn berusting beletten dat het verval zou intreden. Dit verval is niet van openbare orde en heeft tot gevolg dat de vooraf gevoerde procedure geldig blijft bestaan en dat alleen het vonnis niet meer als titel kan dienen. De vordering nodig om dit verval eventueel te doen opheffen mag door een gewone vraag tot vaststelling ingeleid worden (Vred. Borgerhout, 27 april 1974, *T. Vred.*, 1975, 177). De verweerder moet opnieuw opgeroepen worden bij gerechtsbrief, zonder dat een nieuwe dagvaarding nodig is (Rb. Antwerpen, 21 oktober 1975, *R.W.*, 1975-76, 1701).

Wanneer een verstekvonnis overeenkomstig art. 806 Ger.W. als onbestaande beschouwd wordt, mag de vordering in ieder geval niet gebracht worden voor een andere rechtbank. Op die manier schept de eisende partij aanhangigheid en moet de rechter bij wie de zaak aldus gebracht wordt, ze verwijzen naar de eerste rechter (Vred. Grâce-Hollogne, 16 december 1975, *J. Liège*, 1975-76, 271).

D. *Tussengeschillen en bewijs*

1) *Tussenvorderingen*

62. De rechter die, op een vordering die berust

op de artt. 1382 en 1383 B.W., van ambtswege beslist dat een feit dat niet tot staving van de vordering was aangevoerd, een fout oplevert die in oorzakelijk verband staat met de aangevoerde schade schendt het algemeen beginsel dat de rechten van verdediging geëerbiedigd moeten worden en overschrijdt zijn macht (artt. 807 en 1138, 2e lid, Ger.W.) (Cass., 10 oktober 1974, *Arr. Cass.*, 1975, 186). Art. 807 Ger.W. huldigt inderdaad het algemeen rechtsbeginsel dat verbiedt uitspraak te doen over niet gevorderde zaken (Cass., 26 februari 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 734). De beslissing die, na te hebben vastgesteld dat een onbeheugd maneuver het gevolg en de voortzetting was van een oorspronkelijke fout, daaruit afleidt dat deze fout en dit maneuver een geheel vormen, zegt niet dat aan de rechtsvordering inzake aansprakelijkheid, waarin slechts de oorspronkelijke fout werd aangevoerd, een andere oorzaak ten grondslag ligt dan die waarin de grondslag van de rechtsvordering te vinden is (Cass., 27 juni 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 1160).

Een nieuwe eis mag niet voor het eerst in hoger beroep worden ingesteld (Cass., 8 november 1974, *Arr. Cass.*, 1975, 319). Men mag immers de verwerende partij geen aanleg ontnemen (Arbh. Luik, 14 maart 1975, *J. Liège*, 1975-76, 115).

Hoewel de eiser in de dagvaarding gevraagd had dat het gevorderd bedrag, dat in vreemde valuta was uitgedrukt, in Belgische munt omgerekend zou worden volgens de hoogste koers van de dag van de betaling, is hij gerechtigd in conclusie te vorderen dat de koers van de dag van de aflevering voor deze omrekening in aanmerking zou komen: inderdaad, art. 807 Ger.W. laat een dergelijke wijziging van de oorspronkelijke eis toe (Hof Antwerpen, 5 maart 1975, *R.H. Antw.*, 1975, 320).

De regel van art. 807 Ger.W. heeft tot doel de rechten van verdediging te vrijwaren en te voorkomen dat de verweerder die door de inleidende dagvaarding kennis heeft gekregen van de feiten of akten welke tot grondslag dienen van de eis, zou worden verrast door het aanvoeren in conclusie van nieuwe feiten of akten welke geen verband houden met die welke in de oorspronkelijke dagvaarding werden vermeld. Zowel uit de tekst als uit de strekking van dit artikel blijkt dat het toepassingsgebied ervan beperkt is tot de tussenvorderingen welke door de oorspronkelijke eiser ingesteld werden tot uitbreiding of wijziging van de door hem ingestelde vordering. De door de verwerende partij ingestelde tussenvordering wordt beheerst door art. 809 Ger.W., dat enkel eist dat zij wordt ingesteld bij conclusie, die ter griffie wordt neergelegd en aan de overige partijen overgelegd zoals bepaald in de artt. 742-746 Ger.W. (Cass., 26 mei 1976, *R.W.*, 1976-77, 858).

De stuitende werking van de dagvaarding inzake verjaring geldt enkel voor de vordering die aldus

ingeleid wordt. De dagvaarding stuit echter niet de verjaring van de vordering die bij conclusie overeenkomstig art. 807 Ger.W. (Hof Luik, 5 juni 1975, *J.T.*, 1975, 607, *J. Liège*, 1975-76, 1), en van de tegenvordering, die overeenkomstig art. 809 Ger.W. ingesteld werd (Arbrb. Luik, 10 maart 1975, *Pas.*, 1975, III, 78). Een nieuwe bij conclusie ingestelde eis waarbij de uitbreiding van een vordering inzake verdeling en vereffening van de nalatenschap van een gehuwd man tot die van de huwgemeenschap werd gevraagd, werd ontvankelijk verklaard (Hof Brussel, 9 januari 1974, *Pas.*, 1975, II, 67).

2) Tussenkost

63. Tussenkost tot het verkrijgen van een veroordeling kan niet voor de eerste maal plaatsvinden in hoger beroep (art. 812, 2e lid, Ger.W.) (Hof Luik, 28 januari 1975, *J. Liège*, 1974-75, 297). Een eis tot gemeenverklaring van een vonnis na expertise is eveneens niet-toelaatbaar (Rb. Antwerpen, 29 maart 1976, *R.W.*, 1976-77, 315).

Een vrijwillige tussenkost van de Nationale Raad van de Orde van architecten werd toelaatbaar verklaard in een procedure waarbij een van zijn leden verzet aantekende tegen een vonnis waarbij hij failliet verklaard werd (Hof Brussel, 19 november 1974, *Pas.*, II, 63).

3) Hervatting van het geding

64. Een verandering van staat vereist geen hervatting van het geding. Wordt een minderjarige die in rechte vertegenwoordigd werd door zijn ouder(s) meerderjarig, dan wordt de procedure niet onderbroken en eenvoudig voortgezet, waarbij de betrokkene zelf de verdediging van zijn belangen op zich neemt (Arbh. Bergen, 20 juni 1975, *J.T.*, 1975, 551).

4) Afstand van geding

65. Afstand van geding moet om geldig te zijn aangenomen worden door de partij aan wie zij betekend is, althans wanneer deze laatste reeds conclusie heeft genomen over het onderwerp van de vordering waarvan wordt afgezien. In geval van betwisting beslist de rechter (art. 825 Ger.W.) (Rb. Verviers, 16 december 1974, *J. Liège*, 1974-75, 197). Zolang de tegenpartij niet geconcludeerd heeft of een tegeneis heeft ingesteld, is er geen aanvaarding vereist. Afstand van geding heeft tot gevolg dat de tegeneis die nadien wordt ingesteld, niet ontvankelijk wordt (Rb. Aarlen, 16 januari 1976, *J. Liège*, 1975-76, 252).

In burgerlijke zaken decreteert het Hof van Cassatie de afstand van de voorziening die aan de ver-

weerder is betekend (artt. 824 en 1042 Ger.W.) (Cass., 20 februari 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 691).

Wanneer een advocaat bij het Hof van Cassatie afstand doet van het geding, wordt hij vermoed vanwege de partij die hij verklaart te vertegenwoordigen, volmacht te hebben gekregen om deze handeling te stellen en te hebben gehandeld binnen de perken van dit mandaat, zodat de afstand vanaf dat ogenblik, geacht wordt een handeling van de partij zelf te zijn. Dit vermoeden mag niet worden bestreden tenzij in de gevallen waarin de wet de ontkenenis toelaat en volgens de procedure ervan. In het gegeven geval had de eiser, verre van de handeling gesteld in zijn naam te ontkennen, voor zover nodig, deze te gelegener tijd bekrachtigd. Luidens art. 848, 3e lid, Ger.W. is de verweerder niet bevoegd om het Hof van Cassatie te verzoeken deze handeling als niet bestaande te verklaren (Cass., 5 februari 1976, *Arr. Cass.*, 1976, 662).

Afstand van rechtsvordering daarentegen moet niet aangenomen worden door de tegenpartij (Rb. Charleroi, 14 maart 1975, *J.T.*, 1976, 118, *Pas.*, 1975, III, 68).

5) Wraking en verschoning

66. In art. 828 Ger.W. wordt een beperkt aantal redenen tot wraking opgesomd: het verwijt dat een rechter tot jeugdrechter is benoemd, hoewel hij de wettelijke voorwaarden niet vervulde, komt in dit artikel niet voor en is dus geen reden tot wraking (Cass., 20 augustus 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 1186; zie tevens i.v.m. de limitatieve opsomming: Hof Luik, 3 februari 1976, *J.T.*, 1976, 312).

Het middel waarbij het bestaan wordt aangevoerd van een grond tot wraking kan niet voor het eerst aan het Hof van Cassatie worden voorgelegd (Cass., 21 januari 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 568), zelfs wanneer het gaat om een lid van de commissie tot bescherming van de maatschappij.

Zo ook is de wraking van een rechter niet meer ontvankelijk als ze door een verdachte wordt voorgedragen, nadat hij over de hem ten laste gelegde zaken gepleit heeft, tenzij de redenen van wraking na de pleidooien ontstaan zijn (Rb. Brugge, 27 juni 1974, *R.W.*, 1974-75, 2102).

Inzake wraking van een rechter moeten de regels van het burgerlijk procesrecht in acht worden genomen. De omstandigheid dat een vonnis vermeldt dat de rechtbank in correctionele zaken zitting hield, doet geen afbreuk aan het feit dat zij bij de behandeling van een geschil dat volgens de regels van het burgerlijk procesrecht moet worden behandeld nauwgezet volgens die regels heeft gestatueerd (Hof Gent, 26 december 1974, *R.W.*, 1974-75, 2091, met noot C.J.V.; Hof Gent, 11 oktober 1974, *R.W.*, 1974-75, 2089). Zie ook voetnoot 1 bij Cass., 24 november 1974, *Arr. Cass.*, 1975, 359.

6) Ontkenten^{is} van proceshandelingen

67. Art. 848 Ger.W. slaat enkel op proceshandelingen gesteld namens een persoon, buiten iedere wettelijke vertegenwoordiging, zonder dat deze die handeling, zelfs stilzwijgend, heeft gelast. De procedure van ontkenten^{is} van proceshandeling kan derhalve niet ingesteld worden ten aanzien van onderhandelingen gevoerd door de raadslieden van de partijen (Arbrb. Dinant, 21 januari 1975, *J. Liège*, 1974-75, 293).

7) Exceptie van borgstelling van de eisende vreemdeling

68. Zelfs tijdens een procedure in kort geding kan de verweerder borgstelling vorderen (Rb. Brussel, 6 mei 1975, *J.T.*, 1975, 663).

8) Exceptie van onbevoegdheid

69. De artt. 854 en 855 Ger.W. moeten samen gelezen worden. Een exceptie van onbevoegdheid die niet van openbare orde is, moet voor alle exceptie of verweer worden voorgedragen (art. 854 Ger.W.). Tevens moet in die veronderstelling de aanwijzing van de bevoegde rechter *in limine litis* gebeuren. Een eventuele vermelding in de tweede conclusie kan bijgevolg niet aanvaard worden (Kh. Brussel, 2 mei 1974, *J.T.*, 1975, 82).

De verplichting de bevoegde rechter aan te wijzen is slechts toepasselijk wanneer de aldus aangewezen rechter een Belgische rechter is (Arbrb. Brussel, 8 november 1974, *J.T. Trav.*, 1975, 44; *anders*: Kh. Brussel, 12 mei 1974, *B.R.H.*, 1974, 325; Kh. Brussel, 20 mei 1974, *B.R.H.*, 1974, 639).

De rechter bij wie een exceptie van onbevoegdheid opgeworpen wordt, moet, zelfs ambtshalve, de ontvankelijkheid van deze exceptie onderzoeken (Arbrb. Dinant, 21 januari 1975, *Pas.*, 1975, III, 77).

Merken wij op dat art. 855 Ger.W. geen vereiste stelt nopens de bewoordingen waarin zodanige mededeling moet worden gedaan. Voldoende is dat het aangewezen gerecht met gelijkbetekende termen op voldoende duidelijke wijze wordt omschreven opdat de rechter tot een eventuele verwijzing met toepassing van art. 660 Ger.W. zou kunnen overgaan (Cass., 11 juni 1976, *R.W.*, 1976-77, 178).

9) Excepties van nietigheid

70. Wat de verzuimde of onregelmatig verrichte vorm ook zij, geen proceshandeling, met inbegrip van vonnissen en arresten, kan nietig verklaard worden, indien de wet de nietigheid ervan niet uitdrukkelijk heeft bevolen (art. 860 Ger.W.) (Cass., 13 september 1974, *Arr. Cass.*, 1975, 53).

Behoudens de gevallen van art. 862 Ger.W. kan de rechter een proceshandeling alleen dan nietig verklaren, indien het verzuim of de onregelmatigheid de belangen schaadt van de partij die de exceptie opwerpt (artt. 861 en 862 Ger.W.) (Cass., 23 mei 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 1011, *R.W.*, 1975-76, 118). Art. 862 Ger.W. wijkt af van art. 861 Ger.W., maar doet geen afbreuk aan het in art. 860 bepaalde. Bijgevolg moet ook in de gevallen van art. 862 Ger.W. de nietigheid uitdrukkelijk voorgeschreven zijn (Cass., 26 mei 1976, *R.W.*, 1976-77, 149). De feitenrechter oordeelt hierbij onaantastbaar over het oorzakelijk verband tussen de schade aan de belangen van de partij die de nietigheid van een proceshandeling opwerpt, en het verzuim of de onregelmatigheid (art. 861 Ger.W.) (Cass., 23 april 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 937, *R.W.*, 1975-76, 47). Niettemin werd aanvaard dat wanneer de verweerder verstek laat gaan en het dagvaardingsexploot aangetaast is door een nietigheid waarbij een geschaad belang aangetoond moet worden, de rechter ambtshalve de nietigheid kan uitspreken, wanneer hij van oordeel is dat het verzuim of de onregelmatigheid rechtstreeks aanleiding gegeven heeft tot het verstek van de verweerder, wat inhoudt dat de rechten van de verdediging geschonden werden (Arbrb. Namen, 16 oktober 1974, *Pas.*, 1975, III, 26).

De artt. 860-867 Ger.W. hebben enkel betrekking op proceshandelingen en slaan geenszins op de rechtspleging zelf. De door de wet opgelegde voorafgaande poging tot minnelijke schikking inzake pacht is inderdaad niet op straffe van nietigheid voorgeschreven, doch wel op straffe van niet-toelaatbaarheid van de vordering (Rb. Hoei, 2 oktober 1974, *J. Liège*, 1974-75, 173, *J.T.*, 1975, 364, met noot van A. Fettweis en A. Kohl).

Iedere akte van rechtspleging moet in zichzelf de elementen bevatten die van haar regelmatigheid doen blijken. Om rechtsgeldig te zijn moet een brief ondertekend zijn, want de ondertekening is een essentieel bestanddeel van een brief, onmisbaar voor zijn bestaan zelf. De uit het verzuim van de ondertekening van de akte voortvloeiende nietigheid wordt door de rechter ambtshalve uitgesproken (art. 862 § 1, 2°, en § 2, Ger.W.) (Cass., 14 maart 1975, *R.W.*, 1974-75, 2597, *Arr. Cass.*, 1975, 791).

Als de vermelding van de datum noodzakelijk is om de gevolgen van een akte te bepalen, moet bij ontstentenis van vermelding of bij onregelmatige vermelding, de nietigheid van de akte, zelfs ambtshalve, worden uitgesproken. Voor een akte van verzet tegen een betekend vonnis is het noodzakelijk de juiste datum te kennen om te kunnen nagaan of het verzet binnen een maand na de betekening is ingesteld (Hof Antwerpen, 12 mei 1975, *R.W.*, 1974-75, 2667).

Als door het datumstempel van de griffie bewezen is dat de akte van hoger beroep binnen de wet-

telijke termijn ter griffie is neergelegd, is de vermelding van de datum in de akte zelf niet noodzakelijk om de gevolgen ervan te beoordelen (Hof Brussel, 22 december 1975, R.W., 1976-77, 88).

De aanduiding van een datum op de inleidingsakte is noodzakelijk om de gevolgen van deze akte te beoordelen. Een niet gedagtekende dagvaarding moet bijgevolg ambtshalve nietig worden verklaard (Arbrb. Dinant, 9 januari 1975, Pas., 1975, III, 30).

Werd in een verzoekschrift de dag, de maand en het jaar niet vermeld, dan kan de nietigheid enkel uitgesproken worden, indien wie de exceptie opwerpt, aantoonst dat aldus zijn belangen geschaad werden, of indien de vermelding van de datum van de akte noodzakelijk is om de gevolgen van de akte te beoordelen (Hof Brussel, 17 februari 1975, Pas., 1975, II, 108).

Een exploit waarbij een geding ingeleid wordt, moet steeds vermelden aan wie en waar het betekend werd. Dit geeft aanleiding tot een ambtshalve nietigverklaring van de akte (Arbrb. Namen, 11 september 1974, Pas., 1975, III, 57).

Werd de eed van een deskundige na de inwerking-treding van de Wet van 27 mei 1974 nog aangevuld met de aanroeping van de godheid, dan brengt dit de nietigheid mede van het deskundig verslag, zelfs ambtshalve uit te spreken door de rechter (art. 862, 6°, Ger.W.) (Arbrb. Luik, 2 mei 1975, Pas., 1975, III, 50; J.T. Trav., 1975, 204, met noot van V.P.; maar zie Cass., 26 mei 1976, R.W., 1976-77, 149).

Een onregelmatige vermelding van de betekening van het exploit heeft geen nietigheid van de akte tot gevolg, als uit de procedurestukken blijkt dat dit vormvereiste daadwerkelijk werd nageleefd (art. 867 Ger.W.) (Arbrb. Charleroi, 3 maart 1975, J.T. Trav., 1975, 205).

De nietigheden in het gerechtelijk recht werden door R. De Corte op de korrel genomen ("Men schiet geen vliegtuig neer omwille van een navigatiefout", in *Actori incumbit probatio*, 1975, p. 45). Hierbij verdedigt de auteur de stelling dat een partij slechts gerechtigd zou zijn een exceptie op te werpen voor zover de grondslag van de opgeworpen exceptie een wettig beschermd belang tot voorwerp heeft. Hij meent dat het gerechtelijk recht moet gezien worden als een rechtstak waarbij de realisering van het materieel recht centraal moet staan, eerder dan als procesrecht, nl. de studie van procesvormen.

10) Bewijs

71. De feitenrechter beoordeelt steeds soeverein het bewijsaanbod van partijen (Hof Brussel, 31 december 1975, J.T., 1976, 188).

Regelmatig en met redenen omkleed en wettelijk verantwoord is de beslissing die op grond van art.

877 Ger.W. het door een partij gedane aanbod van bewijs en de door haar gevraagde onderzoeksmaatregel als niet ter zake dienend verworpt door vast te stellen dat eisers aantijgingen nu reeds weerlegd zijn door andere bewijsmiddelen (Cass., 20 februari 1975, Arr. Cass., 1975, 696).

Inzake het bewijs van afschriften van titels (artt. 1134-1136 B.W.) leze men het artikel hieraan gewijd door A. Van Den Bossche, T. Not., 1976, 33.

Hoewel de feitenrechter soeverein de feiten vaststelt waarop hij zijn beslissing grondt, kan het Hof van Cassatie niettemin nagaan of hij uit die vaststellingen wettelijk heeft kunnen afleiden wat hij beslist heeft (Cass., 8 november 1974, Arr. Cass., 1975, 320).

De schending van de artt. 870-876 Ger.W. wordt ten onrechte aangevoerd door de partij die beweert tevergeefs in haar conclusie de wederpartij aange-maand te hebben om een stuk over te leggen, als zij niet stelt dat zij met toepassing van die artikelen de rechter verzocht had gebruik te maken van zijn macht om de wederpartij te bevelen het stuk over te leggen en dat de rechter met schending van deze wetsbepalingen niet op dit verzoek is ingegaan (Cass., 30 januari 1976, R.W., 1975-76, 2129).

11) Getuigenverhoor

72. Het verbod bij art. 931, lid 2, Ger.W. opgelegd om bloedverwanten in nederdalende lijn als getuigen te horen in zaken, waarin hun bloedverwanten in opgaande lijn tegengestelde belangen hebben, onder meer in een geding tot echtscheiding of scheiding van tafel en bed, strekt zich niet uit tot de verklaringen die bloedverwanten in nederdalende lijn hebben afgelegd in een strafrechtelijk opsporingsonderzoek in verband met feiten waarvan zij persoonlijk het slachtoffer waren (Cass., 27 september 1974, R.W., 1974-75, 753, Arr. Cass., 1975, 127).

De partij die een getuigenverhoor wenst te houden, moet aan de griffier een lijst van getuigen zenden ten minste vijftien dagen vóór de zitting waarop het verhoor zal worden gehouden (art. 922 Ger.W.). Deze termijn is echter niet op straffe van nietigheid voorgeschreven (Rb. Aarlen, 4 maart 1975, J. Liège, 1974-75, 224). Het verzoekschrift tot tegenverhoor wordt neergelegd ter griffie, ten laatste dertig dagen na de verzending van het proces-verbaal van het rechtstreeks verhoor bij gerechtsbrief aan de partij (artt. 921 en 951 Ger.W.). De rechter kan echter deze termijn die niet op straffe van verval is bepaald, voor zijn vervaltijd verkorten of verlengen waarbij de verlenging niet meer mag bedragen dan de oorspronkelijke termijn (Rb. Luik, 15 oktober 1974, J. Liège, 1974-75, 68). Over de tardiviteit van de aanvraag van het tegenverhoor inzake echtscheiding leze men Poitevin, "De la tardivité des requêtes

tendant à la fixation des enquêtes contraires en matière de divorce", *J.T.*, 1975, 125).

Het door eiser in *hoger beroep* gedane aanbod van bewijs door nieuwe getuigen kan niet wettelijk afgewezen worden om de enkele reden dat hij had nagelaten in eerste aanleg die getuigen op te geven en in eerste aanleg eiser en zijn raadsman op het getuigenverhoor aanwezig waren en geen enkele opmerking gemaakt hebben (Cass., 24 december 1975, *R.W.*, 1975-76, 1904).

Ingeval de rechter die het getuigenverhoor heeft gehouden, geen zitting neemt, wanneer over de uitslag van de getuigenissen uitspraak wordt gedaan, wordt vermoed dat hij verhinderd is en dit behoeft in het vonnis niet te worden vastgesteld (art. 946 Ger.W.). De verplichting voor de rechter die het getuigenverhoor heeft gehouden zitting te nemen wanneer over de uitslag van de getuigenissen uitspraak gedaan wordt, tenzij hij verhinderd is, is niet op straffe van nietigheid voorgeschreven (art. 946 Ger.W.) (Cass., 13 september 1974, *R.W.*, 1974-75, 659, *Arr. Cass.*, 1975, 53).

Art. 952 Ger.W. voorziet in de woordelijke opname van het getuigenverhoor. Bij gebrek aan een koninklijk besluit waarin de regels van erkenning alsmede de geoorloofde procédés voor woordelijke opname bepaald zijn, kan een vonnis waarbij een woordelijke opname bevolen wordt, niet uitgevoerd worden. De verwerping van een verzoek tot woordelijke opname kan derhalve niet beschouwd worden als een schending van de rechten van verdediging (Hof Luik, 3 februari 1976, *J.T.*, 1976, 312).

12) Deskundigenonderzoek

73. De feitenrechter oordeelt soeverein over de opportuniteit en de noodzakelijkheid van een deskundig onderzoek. Hij is niet verplicht, indien hij daartoe niet wordt uitgenodigd, de redenen van de verwerping van de vraag tot deskundig onderzoek op te geven (Cass., 16 januari 1976, *R.W.*, 1975-76, 2349).

Het verbod op iemand dwang uit te oefenen en zijn persoonlijkheid te doorgronden, geldt niet voor het deskundigenonderzoek dat iemand kan ondergaan, o.m. inzake echtscheiding, voor zover die persoon niet gedwongen wordt zich aan een dergelijk onderzoek, met name een psychiatrisch onderzoek, te onderwerpen. Als hij daarin niet toestemt mag de rechter die het eindvonnis wijst, uit die weigering zelf geen gevolgtrekkingen maken (Cass., 7 maart 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 764, met noot van E.K., *R.W.*, 1974-75, 2335, met noot).

Na afloop van de verrichtingen moet de gerechtsdeskundige kennis geven van zijn bevindingen aan de partijen, tenzij zij hem hiervan vrijgesteld hebben (art. 978 Ger.W.). Deze verplichting is echter niet op straffe van nietigheid voorgeschreven

(Arbrb. Brussel, 10 januari 1975, *R.G.A.R.*, 1975, 9464).

Normaliter past de gerechtsdeskundige art. 978 Ger.W. toe door de preliminaria van zijn verslag naar de partijen te sturen onder aangetekend schrijven. Hij kan er echter niet mee volstaan ze te zenden naar b.v. de medische raadman van de partijen of naar de behandelende geneesheer. Deze geneesheren zijn inderdaad geen mandatarissen *ad litem*, alleen de advocaten van de partijen of in voorkomend geval de vakbondsafgevaardigden die houder zijn van een geschreven volmacht, hebben deze hoedanigheid (art. 728 Ger.W.) (Arbrb. Bergen, 21 maart 1974, *Bull. Ass.*, 1975, 109, *Pas.*, 1974, III, 44).

De bepalingen van het Ger.W. betreffende het deskundigenonderzoek worden niet geschonden door het regelmatig gemotiveerd vonnis dat in zijn redenen verwijst naar een brief van een gerechtelijk deskundige aan een van de partijen, als uit de regelmatig aan het Hof van Cassatie voorgelegde stukken blijkt dat deze brief aan de andere partij is medegedeeld, door deze partij is besproken en aan de feitenrechter is voorgelegd (artt. 963, 973, 978 Ger.W.) (Cass., 28 februari 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 742).

Het deskundigenverslag sluitend met de formule "Zo helpe mij God" is nietig. Het nietig verslag kan evenwel worden ingeroepen als vermoeden (Arbrb. Luik, 2 mei 1975, *J.T. Trav.*, 1975, 204, met noot van V.P., *Pas.*, 1975, III, 50).

Wanneer de rechter het bedrag van het honorarium en de kosten van de deskundige bepaalt, is zijn vonnis uitvoerbaar tegen de partijen die het deskundigenonderzoek hebben gevorderd of tegen die welke het, ingeval het ambtshalve bevolen is, hebben doen uitvoeren (art. 984 Ger.W.). Hierbij zal de rechtbank rekening houden met de hoedanigheid van de deskundige, de moeilijkheid en de duur van de verrichte werkzaamheden en de waarde van het geschil (art. 982 Ger.W.). Een strafbeding ingelast in het verslag zonder instemming van de partijen waarbij een forfaitaire schadeloosstelling bedongen wordt in geval van gebrek aan betaling of betwisting van de staat, kan niet bekrachtigd worden (Rb. Luik, 19 juni 1975, *J.T.*, 1975, 698, *J. Liège*, 1975-76, 52, *Pas.*, 1975, III, 53).

Een fout van een door de rechter benoemde deskundige moet worden onderzocht in het kader van art. 1382 B.W. Een fout wordt begaan door de deskundige die, na zijn opdracht aanvaard te hebben, zonder geldige reden, weigert ze te vervullen of ze beëindigt met een niet te rechtvaardigen vertraging. Geen fout kan echter ten laste gelegd worden van de deskundige die de uitvoering van zijn opdracht niet heeft aangevat, nu geen van de partijen de toepassing van art. 965 Ger.W. heeft gevorderd en niet bewezen is dat hij op deugdelijke

wijze van zijn opdracht in kennis werd gesteld of dat hij ze aanvaard heeft (Vred. Deurne, 27 juni 1975, R.W., 1975-76, 249, *Bull. Ass.*, 1975, 759, T. Vred., 1976, 141). Voormelde beslissing werd echter in hoger beroep vernietigd. De door de rechtbank benoemde deskundige, wiens opdracht hem ter kennis werd gebracht door een brief van een raadsman van een partij en die zijn opdracht niet heeft uitgevoerd, is voor de door deze niet-uitvoering veroorzaakte schade aansprakelijk (Rb. Antwerpen, 29 september 1975, R.W., 1975-76, 937).

Inzake wraking van een deskundige bepaalt art. 970 Ger.W. dat het verzoekschrift ingediend moet worden binnen acht dagen nadat de partij kennis heeft gekregen van de redenen van wraking. Deze termijn is echter niet op straffe van verval gesteld (Hof Brussel, 9 oktober 1975, *J.T.*, 1975, 732).

13) Verhoor van partijen

74. Wanneer uit de ondervraging van de partijen als bepaald in de artt. 992 en volgende Ger.W. een bekentenis voortvloeit, behoort de rechter de bewijskracht ervan te beoordelen en inzake echtscheiding inzonderheid te onderzoeken of er geen heimelijke verstandhouding tussen de partijen bestaat om te bekomen dat de echtscheiding wordt toegestaan (Cass., 7 maart 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 767, R.W., 1974-75, 2264).

14) Plaatsopneming

75. De rechters zijn in beginsel niet bevoegd om in het hun bij de wet toegekende rechtsgebied daden van onderzoek te verrichten, zodat zij in de regel een beroep moeten doen op een ambtelijke opdracht. Van deze regel van openbare orde wordt niet afgeweken voor de plaatsopneming (artt. 10, 11, 186, 622, 1007-1015 Ger.W.) (Cass., 19 september 1974, R.W., 1974-75, 1179, *J.T.*, 1974, 639, *Arr. Cass.*, 1975, 84).

E. Uitgaven en kosten

76. De gerechtskosten omvatten onder meer het aantekeningsrecht van de brief waarmede overeenkomstig art. 704 Ger.W. een vordering bij verzoekschrift voor de arbeidsrechtbank wordt ingeleid (Arbh. Luik, afd. Hasselt, 29 oktober 1973, R.W., 1974-75, 314).

Voor een rechtspleging gevoerd voor de vrederechter inzake onteigening mag geen rechtsplegingsvergoeding worden toegekend (Rb. Dendermonde, 14 februari 1974, R.W., 1975-76, 1824, met noot van G. Suetens-Bourgeois; zie tevens Vred. Antwerpen, 18 december 1975, R.W., 1975-76, 2100). Ook in fiscale geschillen kan geen rechtsplegingsvergoeding toegekend worden (Hof Brussel, 25 sep-

tember 1974, *Bull. Belast.*, 1975, 2143). Het Ger.W. kent eveneens geen rechtsplegingsvergoeding toe inzake arbitrage (Arbitrage, 16 januari 1975, *R.H. Antw.*, 1974, 328).

Het bedrag van de rechtsplegingsvergoeding bepaald bij art. 2 van het K.B. 30 november 1970 wordt niet verdubbeld als het jaarlijks bedrag van het rustpensioen van de zelfstandige, voorwerp van de vordering, lager is dan 100.000 fr. Dit vloeit voort uit het feit dat art. 561 Ger.W. op deze materie niet van toepassing is (Arbrb. Charleroi, 7 februari 1975, *J.T. Trav.*, 1976, 16).

De rechtsplegingsvergoeding wordt bepaald door de som gevorderd in de laatste conclusie van de eisende partij (art. 1022 Ger.W.; K.B. 30 november 1970, art. 2) (Arbrb. Dinant, 9 mei 1974, *Pas.*, 1975, III, 9; zie tevens Arbrb. Namen, 19 mei 1974, *J. Liège*, 1974-75, 181; Arbrb. Luik, 28 oktober 1975, *J. Liège*, 1975-76, 142). Anderzijds werd beslist dat de rechtsplegingsvergoeding naar analogie van art. 557 Ger.W. berekend moet worden op basis van wat in de inleidingsakte gevorderd wordt (Arbrb. Verviers, 31 mei 1976, *J. Liège*, 1976-77, 16).

Wanneer een vordering ingeleid wordt voor de rechtbank van koophandel, doch wegens onbevoegdheid verwezen wordt naar de arbeidsrechtbank, geeft dit geen recht op een dubbele rechtsplegingsvergoeding: het betreft immers slechts één geding (Arbrb. Antwerpen, 19 november 1974, *Pas.*, 1975, III, 59).

Als een voor de vrederechter ingeleide zaak door de arrondissementsrechtbank naar de rechtbank van eerste aanleg verwezen is, komt voor de bepaling van de rechtsplegingsvergoeding alleen de voor de bevoegde rechtbank gevoerde procedure in aanmerking, benevens een aanvullende vergoeding wegens verwijzing naar de arrondissementsrechtbank. De vergoedingen voor rechtsbijstand en uitgaven kunnen niet verder met het indexcijfer worden verhoogd, nadat zij opeisbaar zijn geworden of gedaan zijn (Hof Gent, 7 februari 1975, R.W., 1975-76, 803).

Elke gedingpartij heeft slechts recht op één rechtsplegingsvergoeding, ongeacht het aantal en de hoedanigheid van de tegenpartij, al dan niet bijgestaan door een advocaat (Arbrb. Dinant, 10 april 1975, *J.T.*, 1976, 390, met noot van J. Laveyt-Glansdorff, *J. Liège*, 1975-76, 47 en 70, *J. Liège*, 1974-75, 285).

Wanneer het Hof van Cassatie, na de voorziening van de Rijksdienst voor werknemerspensioenen te hebben ingewilligd, een beslissing vernietigt over een vordering gegrond op de wetgeving inzake werknemerspensioenen en ingesteld door of tegen een gerechtigde, veroordeelt het eiser in de kosten van het cassatiegeding (Art. 580, 2°, 1017, lid 2, 1111, lid 4, Ger.W. (Cass., 11 september 1974, *Arr. Cass.*, 1975, 38; Cass., 10 september 1975, *Arr. Cass.*, 1976, 55).

Behalve wanneer het geding roekeloos of tergend is, wordt de arbeidsongevallenverzekeraar inzake arbeidsongevallen veroordeeld tot de kosten. De ongegrondheid van een vordering is alvast geen aanwijzing van het eventueel tergend en/of roekeloos karakter ervan (Arbrb. Namen, 9 oktober 1974, *Pas.*, 1975, III, 25; zie *Cass.*, 5 maart 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 756; zie i.v.m. een voorziening in cassatie van de Rijkskas voor overlevings- en rustpensioenen: *Cass.*, 30 april 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 957; Nationale Pensioenkas voor Mijnwerkers: *Cass.*, 4 juni 1975, *Arr. Cass.*, 1975, 1051; Rijksdienst voor arbeidsvoorziening: *Cass.*, 18 december 1974, *Arr. Cass.*, 1975, 459).

Tergend is het hoger beroep tot verbetering van een materiële fout in het vonnis gewezen in eerste aanleg. Derhalve blijven de kosten ten laste van eiser in hoger beroep (Arbh. Bergen, 20 juni 1975, *J.T.*, 1975, 509).

Wanneer twee partijen door twee andere partijen gedagvaard worden, maar tegen elkaar geen conclusie genomen hebben en er aldus tussen hen geen geding bestond, kan de rechter een van hen, die niet in het ongelijk gesteld wordt in een geding tegen de andere, niet wettelijk veroordelen in een gedeelte van de kosten die de andere gemaakt heeft

(*Cass.*, 26 september 1974, *R.W.*, 1974-75, 1125, *Arr. Cass.*, 1975, 122).

Een wetsontwerp tot wijziging van art. 1017 Ger.W. werd ingediend, waarbij beoogd wordt het tweede lid van voormeld artikel als volgt aan te vullen: "(...) ter zake van vorderingen ingesteld door of tegen de gerechtigden, steeds in de kosten verwezen, met uitzondering, indien de gerechtigde in het ongelijk is gesteld, van de sommen bepaald bij art. 1022 Ger.W. (rechtsplegingsvergoeding) (*Parl. Besch.*, Kamer, 1975-76, nr. 933/1).

Inzake interessen kan nuttig verwezen worden naar het artikel hierover van J. Timmermans (*T. Vred.*, 1976, 12).

Art. 1023 Ger.W. is niet toepasselijk op een verhogingsbeding waarin de verhoging niet afhankelijk wordt gesteld van een gerechtelijke actie (Hof Antwerpen, 19 januari 1976, *R.W.*, 1976-77, 159; Hof Brussel, 24 maart 1976, *ib.*, 162; Hof Brussel, 14 april 1976, *ib.*, 165; zie tevens E. Wijmeersch, *Toetsing van verhogingsbedingen*, *ib.*, 135).

(Slot in volgend nummer)

J. LAENENS
Assistent U.I.A.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 18 FEBRUARI 1977

Voorzitter : de h. de Vreese
Raadsheer-rapporteur : de h. Gerniers
Advocaat-generaal : de h. Krings
Advocaten : mrs. Houtekier en De Baeck

Erfdienstbaarheid—Recht van afsluiting—Erfdienstbaarheid van "open" weg.

In een akte van aankoop is bedongen dat het gekochte perceel een "open" weg van drie meter moet laten.

Door te oordelen dat uit die bewoordingen niet kan worden afgeleid dat de kopers afstand hebben gedaan van het recht hun erf af te sluiten, dat die bewoordingen evenmin inhouden dat er geen poort mag worden aangebracht, en dat een open doorgang niet verhindert dat het erf wordt afgesloten in zoverre het gebruik van de erfdienstbaarheid daardoor niet wordt verminderd of ongemakkelijk gemaakt, beoordeelt de rechter, zonder van de akte een uitlegging te geven die met de termen ervan

onverenigbaar is, de juridische draagwijdte van de akte op soevereine wijze.

De B. e.a. t/ Van de V. e.a.

Gelet op het bestreden vonnis, op 20 januari 1976 in hoger beroep gewezen door de Rechtbank van eerste aanleg te Mechelen;

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 647, 682, 686, 701, 702, 1134, 1135, 1136, 1319, 1320, 1322 van het Burgerlijk Wetboek, 29 van het Veldwetboek en 97 van de Grondwet,

doordat het vonnis de door de eisers ingestelde vordering tot wegneming van de door de verweerders op de uitweg aangebrachte poort verwerpt om de reden dat de eisers weliswaar over het erf van de verweerders een erfdienstbaarheid van "open" overgang hebben, dat echter uit deze bewoordingen niet kan worden afgeleid dat de verweerders afstand hebben gedaan van het recht hun erf af te sluiten en dat evenmin deze bewoordingen inhouden dat er geen poort zou mogen worden aangebracht; dat een open overgang niet verhindert dat het erf wordt afgesloten in zoverre het gebruik van de erfdienstbaarheid daardoor niet wordt

verminderd of ongemakkelijk gemaakt; dat het aanbod van de verweerders om de poort aan de voorzijde vlak tegen de straat te plaatsen om alzo te verhinderen dat derden hun erf betreden gewettigd is,

terwijl, eerste onderdeel, de "open" overgang, waarop de eisers luidens hun titel recht hebben over het erf van de verweerders, inhoudt dat deze overgang door geen poort, ook al is deze niet slotvast, mag worden afgesloten; het vonnis derhalve de bindende kracht van deze overeenkomst zowel als de bewijskracht ervan miskent (schending van de artikelen 686, 1134, 1135, 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek),

tweede onderdeel, de verweerders zich contractueel verbonden hadden om de overgang open te laten en de eisers gerechtigd waren de uitvoering van deze verbintenis volgens hun titel te vorderen, ook al werd hun recht van erfdiensbaarheid door de poort niet verminderd of ongemakkelijker gemaakt (schending van de artikelen 647, 682, 686, 701, 702, 1134, 1135, 1136 van het Burgerlijk Wetboek en 29 van het Veldwetboek),

derde onderdeel, het vonnis enerzijds in zijn motieven oordeelt dat de overgang niet ongemakkelijker wordt door het aanbrengen van een poort zonder slot en anderzijds in zijn dispositief akte geeft aan de verweerders van hun aanbod de poort aan de voorzijde van hun erf op te richten zonder iets te bepalen aangaande de afwezigheid van een slot; dat deze beslissing onvolledig en dubbelzinnig is en het niet mogelijk maakt na te gaan of de erfdiensbaarheid al dan niet werd verhinderd (schending van de artikelen 97 van de Grondwet en 701 van het Burgerlijk Wetboek):

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat uit de bij de voorziening gevoegde expeditie van het vonnis van 25 januari 1972 van de Vrederechter te Lier, hetwelk in een vorige procedure werd gewezen, blijkt dat ingevolge akte van aankoop van 27 maart 1958, verweerster eigenares is van een bepaald perceel bouwgrond gelegen te Berlaar en dat deze akte vermeldt dat bedoeld perceel een "open" wegnis van drie meter moet laten;

Overwegende dat, door te beschouwen dat uit de bewoordingen "open" overgang niet kan worden afgeleid dat de verweerders afstand hebben gedaan van het recht hun erf af te sluiten, dat deze bewoordingen evenmin inhouden dat er geen poort zou mogen worden aangebracht en dat een open doorgang niet verhindert dat het erf wordt afgesloten in zoverre het gebruik van de erfdiensbaarheid daardoor niet wordt verminderd of onmogelijk gemaakt, het vonnis, zonder van voormelde akte een uitlegging te geven welke met de termen ervan onverenigbaar is, de juridische draagwijdte van deze akte op soevereine wijze beoordeelt en door aan de overeenkomst het gevolg toe te kennen dat zij, volgens de uitlegging welke het ervan geeft, wettelijk tussen partijen heeft, de bindende kracht ervan niet schendt;

Dat het onderdeel feitelijke grondslag mist;

Wat het tweede onderdeel betreft:

Overwegende dat het onderdeel aanvoert dat de verweerders zich ertoe hadden verbonden de overgang open te laten en dat de eisers dus gerechtigd waren de uitvoering van hun titel te vorderen, ook al werd hun

recht van erfdiensbaarheid door de poort niet verminderd of ongemakkelijker gemaakt;

Overwegende dat het onderdeel nalaat deze grief nader te bepalen en met name niet aanduidt waardoor de artikelen 647, 682, 686, 701, 702 van het Burgerlijk Wetboek en 29 van het Veldwetboek zouden zijn geschonden;

Dat het op dit punt bij gebrek aan nauwkeurigheid niet ontvankelijk is;

Dat in zoverre de schending van de bindende kracht van de overeenkomst wordt bedoeld, het onderdeel, om de in het antwoord op het eerste onderdeel aangehaalde redenen, feitelijke grondslag mist;

Wat het derde onderdeel betreft:

Overwegende dat, na in de motivering gewag te hebben gemaakt van het bestaan van een poort die niet slotvast is, het vonnis in het beschikkend gedeelte akte verleent aan de verweerders om "de" poort aan de straatzijde op te richten;

Dat het vonnis aldus klaarblijkelijk een niet slotvaste poort bedoelt;

Dat het middel feitelijke grondslag mist;

(...)

NOOT—*Recht van afsluiting en erfdiensbaarheid van overgang*

1. Luidens art. 647 B.W. mag ieder eigenaar zijn erf afsluiten, behoudens de bij art. 682 B.W. gestelde uitzondering. Het wettelijk recht van noodweg vormt echter niet de enige uitzondering op het recht van afsluiting. Men neemt aan dat ook een conventionele erfdiensbaarheid van overgang, en zelfs onverschillig welke erfdiensbaarheid dit recht beperkt (R. DERINE, F. VAN NESTE en H. VANDENBERGHE, *Zakenrecht*, I, B, nr. 552; H. DE PAGE en R. DEKKERS, *Traité*, V, uitg. 1975, nr. 975; A. KLUYSKENS, *Zakenrecht*, nr. 289; F. LAURENT, *Principes de droit civil*, VII, nr. 441). Volgens LAURENT (*loc. cit.*) vestigt art. 647 B.W. slechts een algemeen principe krachtens hetwelk de eigenaar van het dienstbare erf niets mag doen dat ertoe zou strekken het gebruik van de erfdiensbaarheid te verminderen of ongemakkelijker te maken (art. 701, lid 1, B.W.).

In welke mate nu mag de eigenaar, wiens erf bezwaard is met een erfdiensbaarheid van overgang (wettelijk of conventioneel) zijn terrein nog afsluiten? Hoe kunnen deze beide rechten het best met mekaar in overeenstemming gebracht worden?

2. Een analyse van de rechtspraak leert dat in hoofdzaak twee oplossingen worden verdedigd, waarbij geen onderscheid gemaakt wordt tussen de wettelijke en de conventionele erfdiensbaarheid (*anders*: Vred. Beringen, 22 oktober 1965, *J. Liège*, 1965-66, bekritiseerd door R. DERINE, "Overzicht van rechtspraak (1965-1966), *Zakenrecht*", nr. 91, *T.P.R.*, 1969, 745). Een gedeelte van de rechtspraak is van oordeel dat het plaatsen van een beweegbare en niet gesloten poort, deur of hekken, op zichzelf niet kan worden beschouwd als een hindernis die de uitoefening van de erfdiensbaarheid vermindert of ongemakkelijker maakt (Hof Brussel, 26 februari 1859, *Pas.*, 1859, II, 246; Rb. Charleroi, 7 mei 1879, *Pas.*, 1880, III, 147; Vred. Dour, 24 maart 1896, *Pas.*, 1896, III, 16; Vred. St.-Kwintens-Lennik, 3 maart 1904, *P.P.*, 1904, 604; Vred. St.-Jans-Molenbeek, 18 november 1941, *T. Vred.*, 1942, 148; Rb. Hasselt, 26 juni 1967, *J. Liège*, 1967-68, 6; Vred. Mol, 19 februari 1971, *T. Vred.*, 1972, 66).

Volgens een andere opvatting mag de afsluiting bestaan uit een gesloten poort, deur of hekken, onder de voorwaarde een sleutel te overhandigen aan de eigenaar van het heersend erf, die dan de verplichting heeft de deur telkens te sluiten (Hof Brussel, 3 mei 1851, *Pas.*, 1851, II, 301; Hof Gent, 14 december 1876, *Pas.*, 1877, II, 174; Rb. Aarlen, 21 oktober

1903, P.P., 1906, 160; Rb. Marche-en-Famenne, 27 maart 1953, J. Liège, 1952-53, 260; Vred. Beveren-Waas, 26 december 1969, R.W., 1971-72, 813) of enkel 's nachts te sluiten (Vred. Grivegnée, 8 januari 1929, T. Vred., 1929, 77). Deze laatste oplossing, die beter het recht van de eigenaar vrijwaart om zijn erf af te sluiten, geniet blijkbaar de voorkeur in de rechtsleer (in die zin: R. DERINE, F. VAN NESTE en H. VANDENBERGHE, *loc. cit.*; R. DERINE en P. HAMELINK, "Overzicht van rechtspraak (1969-1972), Zakenrecht", nr. 72, T.P.R., 1973, 831-832; F. LAURENT, *a.w.*, VIII, nr. 273). Van de eerste oplossing dient te worden gezegd dat zij minder hinder bezorgt aan de eigenaar van het heersend erf bij de uitoefening van zijn recht van overgang, zodat zij meer in overeenstemming is met art. 701 B.W. Op welke wijze beide rechten het best met mekaar verzoend worden is uiteindelijk een feitenkwestie, die door de rechter op soevereine wijze beslecht wordt (R. DERINE, F. VAN NESTE en H. VANDENBERGHE, *loc. cit.*; Cass. fr., 18 januari 1932, D., 1932, I, 99).

3. De rechtspraak van het Franse Hof van Cassatie is reeds sedert lang in deze zin gevestigd dat de eigenaar, wiens erf bezwaard is met een erfdienstbaarheid van overgang, het recht behoudt dit af te sluiten, op voorwaarde dat hij op dit recht van overgang geen inbreuk maakt en de uitoefening ervan niet ongemakkelijker maakt (zie Cass. fr., 15 februari 1870, D., 1871, I, 58; 24 februari 1903, D., 1903, I, 189; 18 januari 1932, *gecit.*; 6 juni 1969, J.C.P., II, 16070; 21 maart 1972, D., 1972, Somm., 168). De aangebrachte afsluiting moet dus met de vrije uitoefening van de erfdienstbaarheid verenigbaar zijn. Het blijkt vooral de tweede bovenvermelde oplossing te zijn die door de Franse rechtspraak aangenomen en door het Franse Hof van Cassatie goedgekeurd wordt (zie nochtans Cass. fr., 6 juni 1969, *gecit.*, en de noot G.G. onder dit arrest).

Volgens de Nederlandse rechtspraak wordt door het plaatsen van een hekken, dat zonder enige moeite geopend kan worden en weer gesloten, de uitoefening van de erfdienstbaarheid van overgang niet verhinderd noch bemoeilijkt (Hoge Raad, 8 februari 1934, N.J., 1934, 987; Hof 's-Gravenhage, 29 oktober 1959, N.J., 1960, 526; Rb. Winschoten, 28 mei 1919, N.J., 1919, 870; Rb. Zwolle, 5 december 1956, N.J., 1957, 577; Kantonger. Enschede, 3 juli 1918, N.J., 1918, 684, waartegen cassatieberoep verworpen werd door Hoge Raad, 26 oktober 1918, N.J., 1918, 1176; zie ook J. TH. SNALBRAAK, *Burenrecht en erfdienstbaarheden*, Serie Recht en Praktijk, nr. 13, Kluwer, Deventer, 1971, blz. 105). Er werd nochtans geoordeeld dat een afsluiting, die geopend en gesloten kan worden, onrechtmatig is, omdat in de akte van vestiging bepaald werd dat "de strook moet geheel onbebouwd en onbeplant, dus geheel open en onverlet blijven" (Rb. Amsterdam, 15 april 1935, N.J., 1936, 533).

4. In het onderhavige geval was in de akte van vestiging de conventionele erfdienstbaarheid als volgt beschreven: "Het bij deze verkocht perceel zal een *open wegenis* moeten laten van drie meters" (cursivering van ons). Ter zake was de vraag dan ook welke betekenis gehecht diende te worden aan de uitdrukking "open wegenis". Heeft het woord "open" hier veeleer een stylistische dan wel een werkelijk inhoudelijke betekenis? Eisers tot cassatie argumenteerden dat de "open" overgang, waarop zij luidens hun titel recht hebben over het erf van verweerders, inhoudt dat deze overgang door geen poort, ook al is deze niet slotvast, mag worden afgesloten. Zij vorderden de wegneming van de beweegbare poort zonder slot die door verweerders over de uitweg was aangebracht.

Het bestreden vonnis (Rb. Mechelen, 20 januari 1976) oordeelde dat uit de bewoordingen "open overgang" niet kan worden afgeleid dat verweerders afstand hebben gedaan van het recht tot afsluiting en evenmin dat deze bewoordingen inhouden dat geen poort zou mogen worden aangebracht. Voorts overweegt het vonnis dat een open overgang niet verhindert dat het erf wordt afgesloten, in zoverre het gebruik van de erfdienstbaarheid daardoor niet wordt verminderd of ongemakkelijker gemaakt, daar het voldoende is dat de afsluiting met de vrije uitoefening van de erfdienstbaarheid verenigbaar is. De rechtbank aanvaardde dat met een beweegbare poort zonder sloten afgesloten mag worden en dat dit soort afsluiting niet inhoudt dat de eigenaar van het lijdend erf een inbreuk pleegt op art. 701 B.W.

5. Het Hof van Cassatie heeft in het bovenstaande arrest terecht beslist dat het bestreden vonnis de juridische draagwijdte van de vestigingsakte op soevereine wijze beoordeelt en dat de interpretatie die aan de bewoordingen "open overgang" gegeven werd, niet onverenigbaar is met de termen ervan. In navolging van de heersende rechtsleer en rechtspraak van de lagere rechtscolleges en van het Franse Hof van Cassatie en de Nederlandse Hoge Raad aanvaardde het hof dat art. 682 B.W. niet de enige uitzondering is op art. 647 B.W., en dat een conventionele erfdienstbaarheid van overgang het recht van afsluiting niet verhindert, maar wel beperkt. Het lijkt ons een gezonde en redelijke oplossing aan het woord "open" geen overdreven belang te hechten en te oordelen dat het aanbrengen van een beweegbare poort zonder slot met de vrije uitoefening van de erfdienstbaarheid van "open" overgang verenigbaar is. Hoe beide rechten in concreto met mekaar in overeenstemming te brengen zijn, werd terecht aan het oordeel van de feitenrechter overgelaten (R. DERINE en P. HAMELINK, *art. cit.*, nr. 72, T.P.R., 1973, 832).

A. Van Oevelen
Assistent U.I.A.

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 4 NOVEMBER 1976

Voorzitter: de h. Perrichon

Raadsheer-rapporteur: de h. Trousse

Advocaat-generaal: de h. Ballet

Advocaten: mrs. Dassesse en Simont

Echtscheiding—Door onderlinge toestemming—Overeenkomst tussen echtgenoten betreffende uitkering tot levensonderhoud—Erfrecht—Overdracht van de verbintenis bij overlijden van de schuldenaar—Geen beding over een niet opgevallende nalatenschap.

De verplichting die de man op zich heeft genomen om aan de vrouw met het oog op hun echtscheiding door onderlinge toestemming een uitkering tot levensonderhoud te betalen, is, daar ze geen wettelijke alimentaire schuld is, uitsluitend en volledig onderworpen aan de regels van de bij overeenkomst vastgestelde titel die ze in het leven riep, en kan derhalve wegens overlijden worden overgedragen.

Nu ten deze de overeenkomst geen enkele bepaling bevat betreffende haar overdracht bij overlijden, is deze overdracht het gevolg van art. 1122 B.W., zodat de overeenkomst niet kan worden beschouwd als een beding over een toekomstige nalatenschap.

M. t/ D.

Gelet op het bestreden arrest, op 18 juni 1975 door het Hof van beroep te Luik gewezen;

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van artikel 280, 3°, van het Burgerlijk Wetboek, zoals het toepasselijk was voor het bij artikel 2-18 van de wet van 10 oktober 1967 werd afgeschaft, en van de artikelen 6, 1122, 1131 en 1133 van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het arrest beslist dat de verplichting die wijlen J. op zich nam in de authentieke overeenkomst van 16 juli 1965, die de echtscheiding door onderlinge toe-

stemming voorafging, om "na overschrijving van de echtscheiding en tot het overlijden of het hertrouwen van Mevrouw D. (thans verweerster) een uitkering tot levensonderhoud te betalen waarvan het basisbedrag vierduizend frank per maand bedroeg" passief, wegens overlijden, werd overgedragen en een schuld van de nalatenschap vormt waarvoor zijn echtgenote in tweede huwelijk (eiseres tot cassatie die handelt in eigen naam) en de uit deze gemeenschap geboren wettelijke zoon (vertegenwoordigd door eiseres in haar hoedanigheid van voogdes) moeten instaan, om de redenen dat "de verplichting van J. enkel steunt op de overeenkomst van de partijen", "dat, overeenkomstig artikel 1122 van het Burgerlijk Wetboek, J. geacht wordt te hebben bedongen voor zichzelf en voor zijn erfgenamen en rechtverkrijgenden, tenzij het tegendeel uitdrukkelijk bepaald is, wat niet wordt beweerd, of uit de aard van de overeenkomst voortvloeit", "dat de aard van de overeenkomst de overdracht van de uitkering niet belet; dat het 'alimentair' karakter dat hieraan wordt verleend (...) overeenkomstig de bewoordingen van het toen van kracht zijnde artikel 280 van het Burgerlijk Wetboek (...) overeenstemt met een in zwang zijnde woordgebruik en in se niet impliceert dat alleen J. de uitkering moest betalen", "dat niet blijkt dat geïntimeerde (thans verweerster) en J. de bedoeling hadden bij het overlijden van J. een einde te maken aan de uitkering" en dat "daarentegen uit de bewoordingen van hun overeenkomst ondubbelzinnig volgt dat ze beiden de bedoeling hadden dat de uitkering zou worden gestort aan geïntimeerde tot zij 'overleed of hertrouwde'";

terwijl de bij voormelde overeenkomst tussen wijlen J. en verweerster vastgestelde uitkering overeenkomstig artikel 280 van het Burgerlijk Wetboek dat toen van kracht was, nu de echtgenoten beslist hadden door onderlinge toestemming uit de echt te scheiden en dus hun wederzijdse tekortkomingen niet wilden bepalen, geen vergoedend karakter kon hebben en dus enkel een louter alimentair karakter had; de verplichting om deze uitkering te storten, nu het alimentair karakter de openbare orde raakt, niettegenstaande elke strijdige overeenkomst van de partijen bij het overlijden van de schuldenaar ophield; door te beslissen dat deze verplichting passief wegens overlijden ten laste van de nalatenschap van wijlen J. werd overgedragen, het arrest de in het middel aangehaalde wettelijke bepalingen heeft geschonden;

Overwegende dat de verplichting die eiser J. in de overeenkomst van 16 juli 1965 op zich heeft genomen om aan verweerster met het oog op hun echtscheiding door onderlinge toestemming een uitkering tot levensonderhoud te betalen, nu zij geen wettelijke alimentaire schuld is, uitsluitend en volledig onderworpen is aan de regels van de bij overeenkomst vastgestelde titel die haar in het leven riep en derhalve wegens overlijden kan worden overgedragen;

Dat het middel naar recht faalt;

Over het tweede middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 6, 791, 1130, 1131, 1133, 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het arrest beslist dat de verplichting die wijlen J. op zich nam in de authentieke overeenkomst van 16

juli 1965 die de echtscheiding door onderlinge toestemming voorafging, om "na overschrijving van de echtscheiding en tot het overlijden of het hertrouwen van Mevrouw D. (thans verweerster) een uitkering tot levensonderhoud te betalen waarvan het basisbedrag vierduizend frank per maand bedroeg" passief, wegens overlijden, werd overgedragen en een schuld van zijn nalatenschap vormt en dat eiseres, zowel in persoon als in haar hoedanigheid van voogdes, voor de betaling ervan moet instaan op grond dat "de verplichting van J. enkel steunt op de overeenkomst van de partijen" (...), "dat men in de overeenkomsten eerder de gemeenschappelijke bedoeling van de contracterende partijen moet nagaan dan zich aan de letterlijke zin van de woorden te houden; (...) dat niet blijkt dat geïntimeerde (thans verweerster) en J. de bedoeling hadden een einde te maken aan de overeenkomst bij het overlijden van J.; dat zij weliswaar in paragraaf I van hun overeenkomst betreffende de regeling door een transactie van hun respectieve vermogensrechten hebben bepaald dat de verplichting die J. op zich heeft genomen om definitief in te staan voor het passief dat daarin gedetailleerd wordt "zijn erfgenamen en rechtverkrijgenden onder welke titel ook ondeelbaar onder elkaar verplicht", "doch dat het ontbreken van een dergelijk beding in paragraaf II op zichzelf niet volstaat om te beslissen dat J. enkel voor zichzelf zou hebben bedongen" en dat "uit de bewoordingen zelf van hun overeenkomst daarentegen ondubbelzinnig blijkt dat ze beiden wilden dat de uitkering aan geïntimeerde zou worden betaald 'tot zij overleed of hertrouwde'";

terwijl, eerste onderdeel, de gemeenschappelijke bedoeling van de partijen vastgesteld moet worden aan de hand van het voorwerp van hun overeenkomst; wanneer dit voorwerp, in het geval van echtscheiding door onderlinge toestemming, de betaling omvat van de ene echtgenoot aan de andere van de uitkering tot levensonderhoud, het beding dat ze gestort zal worden "tot het overlijden of hertrouwen" van de begunstigde, noodzakelijk moet worden uitgelegd in het licht van het alimentair karakter dat van openbare orde is en aan deze uitkering kleefte; door dit beding uit te leggen in die zin dat de schuldvordering van de uitkering tot levensonderhoud blijft bestaan bij het vooroverlijden van de onderhoudsplichtige, het arrest de bewijskracht heeft geschonden van de akte van 16 juli 1965 van notaris Albert Jeghers waarin de voormelde bepaling voorkomt (schending van de artikelen 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek);

tweede onderdeel, de bedingen over een toekomstige nalatenschap zijn verboden (de artikelen 791 en 1130, lid 2, van het Burgerlijk Wetboek); de rechter door te beslissen, in de uitlegging die hij geeft van de overeenkomst van 16 juli 1965 die de consorten J.-D. vóór hun echtscheiding door onderlinge toestemming hebben gesloten, dat beide partijen de bedoeling hadden de verplichting tot betaling van de uitkering tot levensonderhoud ten laste te leggen van de nalatenschap van J. zo deze vooroverleed, aan genoemde overeenkomst de draagwijdte heeft toegekend van een beding over een toekomstige nalatenschap en bijgevolg de bepalingen van openbare orde van de artikelen 6, 1130, 1131 en 1133 van het Burgerlijk Wetboek heeft geschonden;

Wat het eerste onderdeel betreft :

Overwegende dat, overeenkomstig het antwoord op het eerste middel, de uitkering tot levensonderhoud van wijlen J. aan verweerster wegens overlijden mag worden overgedragen ;

Overwegende dat, door te beslissen dat niet blijkt dat geïntimeerde (thans verweerster) en J., de bedoeling hadden bij het overlijden van J., een einde te maken aan de uitkering, het hof van beroep van de overeenkomst van 16 juli 1965 geen uitlegging heeft gegeven die met haar bewoordingen onverenigbaar is ;

Dat het eerste onderdeel van het middel feitelijke grondslag mist ;

Wat het tweede onderdeel betreft :

Overwegende dat de overeenkomst geen enkele bepaling bevat betreffende haar overdracht wegens overlijden ; dat deze overdracht het gevolg is van de rechtsregels en met name van artikel 1122 van het Burgerlijk Wetboek ; dat de litigieuze overeenkomst derhalve niet kan worden beschouwd als een beding over een toekomstige nalatenschap dat door artikel 1130 van hetzelfde wetboek wordt verboden ;

Dat het tweede onderdeel van het middel niet aangenomen kan worden ;

Om die redenen,

Verwerpt de voorziening ;

Veroordeelt eiseres in de kosten.

NOOT—De erfrechtelijke gevolgen van het overlijden van de debiteur voor de uitkering na echtscheiding

1. Bovengepubliceerd cassatiearrest bevestigt dat de wil van de partijen doorslaggevend is met betrekking tot de gevolgen van een onderhoudsgeld tussen echtgenoten na echtscheiding door onderlinge toestemming. De erfrechtelijke gevolgen van het overlijden van de debiteur worden uitsluitend bepaald door de overeenkomst tussen echtgenoten, aangezien de uitkering na echtscheiding door onderlinge toestemming geen wettelijke alimentaire schuld is. Zijn in de overeenkomst geen bijzondere bedingen opgenomen in verband met de erfrechtelijke gevolgen van het overlijden van de debiteur, dan is de uitkering een last van zijn nalatenschap (in dezelfde zin als dit cassatiearrest: Rb. Luik, 29 maart 1974, R. Not., 1975, 99 ; H. CASMAN, "Echtscheiding door onderlinge toestemming", in *Het echtscheidingsrecht in België na de hervorming 1974-1975*, Gent 1977, nr. 291, blz. 200 ; W. DELVA, G. BAETEMAN en M. BAX, "Overzicht van rechtspraak (1964-74). Personen- en familierecht", T.P.R., 1976, blz. 439, nr. 84 ; E. VIEUJEAN, "Examen de jurisprudence (1960 à 1964). Personnes et biens", R.C.J.B., 1966, blz. 197, nr. 37). De schuldenaar wordt immers geacht niet alleen voor zichzelf te hebben bedongen maar tevens voor zijn erfgenamen en rechtverkrijgenden, tenzij het tegendeel uitdrukkelijk bepaald is of uit de aard van de overeenkomst voortvloeit (art. 1122 B.W.).

De erfgenamen putten niet meer rechten uit de overeenkomst dan de schuldenaar zelf (Cass., 29 december 1892, Pas., 1893, I, 66). Bijgevolg zijn de erfgenamen de uitkering verschuldigd zoals ze in de overeenkomst werd vastgelegd. Zij kunnen de herroeping of de vermindering niet vragen, al kent de schuldeiser geen nood of al zijn de inkomsten sterk verminderd zodat het kapitaal aangesproken dient te worden (vgl. Hof Brussel, 22 januari 1962, Pas., 1963, II, 44). De overeenkomst is onherroepelijk. Latere feiten kunnen aan dit principe geen afbreuk doen (Cass., 11 december 1958, Pas., 1959, I, 373).

Onderling zijn de erfgenamen gehouden overeenkomstig art. 870 B.W.

Gelet op deze beginselen die sterk verschillen van de regeling bij echtscheiding op grond van bepaalde feiten, dient de notaris¹ die de voorafgaande overeenkomst bij echtscheiding door onderlinge toestemming verlijdt, de echtgenoten in te lichten over de draagwijdte van een uitkering tot onderhoud.

De echtgenoten kunnen overeenkomen dat de uitkering niet meer verschuldigd zal zijn na het overlijden van de uitkeringsplichtige. Zulke clausule valt niet onder toepassing van art. 1130 B.W. Enerzijds is het beding geen overeenkomst over een toekomstige nalatenschap, aangezien elkeen uitsluitend voor zichzelf bedingen kan (art. 1122 B.W.). Anderzijds houdt het beding geen afstand van een niet opgevalen nalatenschap in. Het beding wordt immers gesloten onder opschortende voorwaarde van het tot stand komen van de echtscheiding en uit de echt gescheiden echtgenoten bezitten geen rechten op elkaars erfenis (art. 767 B.W. ; vgl. Rb. Gent, 29 november 1961, R.W., 1962-63, 440).

2. Tot voor de Wet van 9 juli 1975 gold inzake echtscheiding op grond van bepaalde feiten eveneens het beginsel van de overdraagbaarheid. Het Hof van Cassatie maakte van het vergoedend karakter² van het onderhoudsgeld gebruik om de passieve overdraagbaarheid te bevestigen (Cass., 18 april 1975, R.W., 1975-76, 231, met noot ; J. DE GAVRE, "Le divorce et la séparation de corps", T.P.R., 1975, 226 ; zie ook Cass., 22 oktober 1954, R.W., 1954-55, 1007, met noot van R. Nys, Pas., 1955, I, 153, met noot van R.H. ; R.C.J.B., 1955, 202, met noot van R. SPILMAN, T. Not., 1954, 221, met conclusie van de procureur-generaal HAYOT DE TERMICOURT ; Cass., 13 januari 1967, Arr. Cass., 1967, 577, Pas., 1967, I, 571 ; L. SWENNEN en J. TIELEMANS, "Kroniek van erfrecht, schenkingen en testamenten (Gerechtelijk jaar 1975-1976", R.W., 1976-77, 2046).

De erfgenamen waren op dezelfde wijze gehouden als de debiteur. Ze beschikten dan ook over de mogelijkheid art. 301 B.W. in te roepen om de onderhoudsuitkering te laten intrekken in overeenstemming met de behoeften van de uitkeringsgerechtigde (Cass., 18 april 1975, aangehaald ; vgl. voor Frankrijk : Cass. fr., 10 maart 1903, Dall., 1903, I, 593, met noot van M. PLANIOL ; P.-Fr. ROSEY, *De la transmissibilité de l'obligation alimentaire aux héritiers du débiteur*, proefschrift, Dijon, 1923, blz. 87-88).

De rechtsleer pleitte herhaaldelijk voor de afschaffing van de passieve overdraagbaarheid (zie R. SPILMAN, "La pension alimentaire, prévue par l'article 301 du Code civil, est-elle transmissible passivement à cause de mort ?", R.C.J.B., 1955, 212-213 ; E. VIEUJEAN, R.C.J.B., 1969, 156, noot 102).

In de voorbereidende documenten van de Wet van 9 juli 1975³ werd het indemnitaire karakter van de uitkering na echtscheiding herhaaldelijk beklemtoond, wat de overdraagbaarheid tot gevolg diende te hebben (G. PUTZEYS en L. GOOVAERTS, "La loi du 9 juillet 1975 sur la pension après divorce", *Cah. dr. fam.*, 1976, 23, noot 38). Doch de wetgever is de rechtsleer gevolgd. Art. 301, § 6, bepaalt dat de uitkering niet meer verschuldigd is bij het overlijden van de tot

¹ De overeenkomst betreffende de punten vervat in art. 1288 Ger.W. kan ook onderhands worden opgesteld. De authentieke vorm verdient echter de voorkeur (zie J. DE GAVRE, "Le divorce et la séparation de corps", T.P.R., 1975, 247).

² De rechtspraak kende aan het onderhoudsgeld zowel een alimentair als een indemnitaire karakter toe (zie E. VIEUJEAN, "La pension après divorce, créance d'ordre public, à la fois alimentaire et indemnitaire", R.C.J.B., 1969, 131-139, en de verwijzingen aldaar).

³ *Staatsblad*, 23 juli 1975, blz. 9062-9064 ; voor een algemene commentaar op deze wet, zie H. NUYTINCK en M. VAN LOOK, *Het onderhoud na echtscheiding en scheiding van tafel en bed naar Belgisch recht*, preadviezen, Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht van België en Nederland, Zwolle, 1976 ; G. PUTZEYS en L. GOOVAERTS, "La loi du 9 juillet 1975 sur la pension après divorce", *Cah. dr. fam.*, 1976, 6-25 ; E. POITEVIN en G. HIERNAX, *La pension après divorce*, Brussel, 1975 ; P. VANHERPE, "Criteria bij vaststelling en wijziging van de uitkering na echtscheiding (Wet van 9 juli 1975)", *Jura Falc.*, 1976-77, 9-29.

uitkering gehouden echtgenoot. Wel mag de echtgenoot aan wie de uitkering toekwam, levensonderhoud vorderen ten bezware van de nalatenschap en dit volgens de voorwaarden van art. 205, §§ 2 tot 5, B.W. (art. 301, § 6, *in fine*).

De uitkering is niet automatisch verschuldigd, doch dient te worden gevorderd. De vrederechter is bevoegd om van de eis kennis te nemen (Cass., 25 mei 1961, R.W., 1962-63, 216). De vordering moet binnen het jaar na het overlijden ingesteld worden (art. 205, § 5, B.W.).

Voor het recht op uitkering dienen twee voorwaarden vervuld te zijn. Ten eerste mag de onderhoudsgerechtigde geen kinderen hebben uit zijn ontbonden huwelijk met de onderhoudsplichtige. Vervolgens moet hij behoeftig zijn. Er dient echter geen rekening gehouden te worden met de levensstandaard van de echtgenoten tijdens het huwelijk of tijdens de periode tussen echtscheiding en overlijden (zie J. GERLO, "De gevolgen van de echtscheiding in het algemeen en van de echtscheiding op grond van bepaalde feiten in het bijzonder voor de echtgenoten en de kinderen", in *Het echtscheidingsrecht in België*, nr. 121, blz. 77, en de verwijzingen naar de voorbereidende teksten aldaar). De klassieke interpretatie van art. 205 B.W. is genuanceerd en houdt enigszins rekening met de normale levensvoorwaarden die de aanspraakgerechtigde genoot op grond van opvoeding en sociale situatie. Doch het feit alleen dat dezelfde levensstandaard niet meer kan worden gevolgd, rechtvaardigt de uitkering niet. In tegenstelling met art. 301 B.W. is de uitkering slechts aanvullend. Ze is slechts verschuldigd indien de persoonlijke inspanningen van de uitkeringsgerechtigde om in zijn onderhoud te voorzien zonder resultaat zijn gebleven (zie H. DE PAGE, I, nr. 550bis, blz. 693).

De uitkering tot onderhoud is verschuldigd door alle erfgenamen en, zo nodig, door de bijzondere legatarissen, naar evenredigheid van hetgeen zij verkrijgen (art. 205, § 3, eerste lid). De legaten die volgens de wil van de overledene bij voorkeur voldaan dienen te worden, dragen slechts bij voor zover de inkomsten van de andere legaten onvoldoende zijn (art. 205, § 3, tweede lid).

De erfgenamen en legatarissen zijn de uitkering tot onderhoud verschuldigd ongeacht de banden van bloed- of aanverwantschap met de onderhoudsgerechtigde en zelfs ingeval er geen familieband bestaat (Cass., 12 juli 1957, R.W., 1957-58, 1750).

Wordt het levensonderhoud niet als kapitaal uit de nalatenschap genomen, dan wordt aan de rechthebbende voldoende zekerheid verschaft om de uitkering te waarborgen (art. 205, § 4).

Wanneer de uitkering bij toepassing van art. 301, § 5, B.W. tijdens het leven van de debiteur is omgezet in een kapitaal of een gekapitaliseerd bedrag dat bij het overlijden nog niet is uitbetaald, dan behoudt de uitkeringsgerechtigde zijn vordering op de nalatenschap ("Echtscheiding — De uitkering van art. 301 B.W.", R.W., 1975-76, 55).

Walter Pintens

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

1e KAMER — 4 MEI 1976

Voorzitter : de h. Alsteens

Raadsheren : de hh. Hernould en De Vocht

Advocaten : mrs. Coveliers en Schroevers

Auteursrecht—Foto's—Originaliteit.

Foto's komen in aanmerking voor auteursrechten zoals alle werken die een letterkundige, wetenschappelijke of kunstwaarde bezitten.

Ten deze is de kunstwaarde van de betwiste foto's niet bewezen en zijn de foto's niet geïntegreerd in een wetenschappelijk werk. Er is dus geen voldoende reden aan-

wezig om ze te beschouwen als voorwerp van auteursrechten.

De L. t/ mr. Schepers q.q.

Gezien de stukken van het geding onder meer het eensluidend verklaard afschrift van het bestreden vonnis van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Antwerpen, bij verstek gewezen op 26 juni 1973 (...)

Overwegende dat de oorspronkelijke vordering van appellant strekt tot betaling van 35.000 frank voor een titelfoto en acht andere foto's verschenen in een boekje *De Matrakkensabbat* uitgegeven door de thans failliet verklaarde p.v.b.a. De Galge waaraan het recht tot reproductie verkocht was voor 35.000 frank ;

Overwegende dat de eerste rechter heeft vastgesteld dat geen enkel bewijs van overeenkomst voorgelegd werd ;

Overwegende dat geïntimeerde het bestaan van deze overeenkomst ontkent daarbij aanvoerend dat de betwiste foto's door de auteur rechtstreeks aan de uitgever bezorgd werden samen met de tekst ;

Overwegende dat appellant ook in graad van beroep geen overeenkomst bewijst noch enige uitleg geeft over de wijze waarop geïntimeerde — of de auteur — in het bezit zou zijn gekomen van de foto's ;

Overwegende dat appellant zich beroept op de bescherming van de wetgeving op de auteursrechten ;

Overwegende dat de betwiste foto's als reportagefoto's genomen tijdens rellen met tussenkomst van de politie en rijkswacht ;

dat het eigendomsrecht van appellant aanvaard wordt ;

Overwegende dat foto's als uitdrukkingsmiddel in aanmerking komen voor auteursrechten en bescherming zoals alle werken die een letterkundige, wetenschappelijke of kunstwaarde bezitten (artikel 1 van de Internationale Conventie van Bern van 26 juni 1948 bekrachtigd door de Wet van 26 juni 1951 — Wet van 27 juli 1953 — toepasselijk door de Wet van 16 april 1960) ;

Overwegende dat de kunstwaarde van de betwiste foto's niet bewezen is ;

dat appellant de kunstwaarde van een foto bepaalt door "originaliteit" en "exclusiviteit" ;

dat de exclusiviteit geen voldoende voorwaarde is voor het bestaan van enige artistieke waarde, wellicht wel een kenmerk van de eigen verdienste van degene die de foto gemaakt heeft, als zodanig te honoreren door een contract ;

dat het woord "originaliteit" in de stelling van appellant benadert hetgeen kenmerkend is voor een werk dat zich als kunstwerk voordoet, namelijk door een eigen vorm, een "inwendige vorm", toe te voegen aan de bestaande werkelijkheid, derhalve verstandelijk of gevoelsmatig ;

dat deze inwendige vorm als toevoeging aan een materieel feitelijk gegeven in deze foto's niet voorhanden is, ook niet in de wijze waarop de foto's zijn voorgesteld, technisch gerealiseerd, ontwikkeld of in het tekstbeeld zijn opgenomen ;

Overwegende dat foto's omtrent gebeurtenissen en feiten te maken hebben met wetenschap voor zover de gangbare definities van wetenschap het kenmerkende

van wetenschappelijk werk aanduiden als het achterhalen van werkelijkheid of van middelen om de werkelijkheid te doen kennen, waartoe iedere wetenschap haar instrument vormt ;

dat een momentopname die een feitelijk gegeven doet kennen in het kader van een wetenschappelijk werk kan dienen hetzij als element van de geschiedenis, waarvan de journalistiek een onderdeel zou zijn — daarbij in acht genomen dat de werkelijkheid gevormd wordt door een aaneenschakeling van momenten of van reeksen van momenten — hetzij in een andere wetenschap, sociologie of recht, als element van aanschouwelijk bewijsmateriaal ;

dat deze foto's in casu niet geïntegreerd zijn in een wetenschappelijk werk aangezien het boekje niet wetenschappelijk is en zich niet als zodanig aandient ;

dat de vraag of de betwiste foto's van die aard zijn dat ze geïntegreerd kunnen worden in een wetenschappelijk werk als element van wetenschappelijk onderzoek niet rechtstreeks kan worden beantwoord ;

dat, nu appellant zelf het wetenschappelijk karakter van de foto's niet vermeldt, aanduidt of inroept, de subjectieve bedoeling daartoe niet bewezen is ;

Overwegende dat geen voldoende reden aanwezig is om de betwiste foto's thans te beschouwen als voorwerp van auteursrechten ;

Om die redenen,

Het Hof, rechtdoende op tegenspraak (...)

Ontvangt het hoger beroep ; bevestigt het bestreden vonnis ; veroordeelt appellant tot de kosten in hoger beroep.

NOOT—Dit arrest is het zoveelste bewijs van het onbegrip dat de rechtspraak aan de dag legt t.o.v. de fotografie.

Het auteursrecht beschermt alle letterkundige en kunstwerken, die blijken geven van oorspronkelijkheid. Die oorspronkelijkheid wordt door de rechtspraak zeer ruim opgevat, d.w.z. dat de rechtspraak vlug tevreden is en oorspronkelijkheid aanvaardt (cf. het geval van het atomium, Hof Brussel, 22 april 1959, *Ing. Cons.*, 1959, 257). Dit tenminste zolang het over de zgn. traditionele kunstvormen gaat. Maar op het gebied van de fotografie toont de rechtspraak zich plotseling veeleisender en gaat ze zich vragen stellen over de kunstwaarde van het werk. (Cf. Rb. Antwerpen, 15 mei 1975, *R.W.*, 1975-76, 2017 : "dat een foto als een kunstwerk beschouwd mag worden wanneer ze kwaliteiten van originaliteit en een artistieke waarde vertegenwoordigt".)

Ook dit arrest doet hetzelfde : "Overwegende dat de kunstwaarde van de betwiste foto's niet bewezen is."

Deze dubbele eis van originaliteit plus' commentaar is flagrant in strijd met de rechtsleer die originaliteit het enige en voldoende criterium vindt en er integendeel aan toevoegt dat waarde en doel van het werk geen rol spelen (*RECHT, Le droit d'auteur en Belgique*, p. 29 ; *DESBOIS, Le droit d'auteur en France*, p. 3 ; *LE TARNEC, Manuel de la propriété littéraire et artistique*, pp. 180 en 183).

De rechtbanken hebben niet tot taak te oordelen over de volmaaktheid en de esthetische waarde van de kunstwerken ; zij zijn daar niet voor opgeleid en de rechtszekerheid zou groot gevaar lopen, want hoe onpartijdig de rechters ook zouden trachten te oordelen, hun voorkeur zou toch onvermijdelijk tot uiting komen. Het vreemde is, dat de rechtbanken zich daar duidelijk rekenschap van geven, zolang het over onverschillig welk kunstwerk gaat (cf. Rb. Luik, 22 juni 1936, *Pas.*, 1937, III, 76) behalve juist over fotografische werken. . .

Was die houding nog te begrijpen bij het begin van de eeuw, toen de fotografie in de kinderschoenen stond, dan

kan ze vandaag toch niet meer goedgekeurd worden nu iedereen het erover eens is dat de fotografie een volwaardige kunsttak geworden is.

Zelfs wanneer sommige rechtbanken juridisch correct redeneren en alleen de originaliteit als criterium hanteren, dan nog vinden zij het middel om in fotografische werken die originaliteit niet te (willen) zien en de bescherming te weigeren (cf. Rb. Hasselt, 28 maart 1966, *R.W.*, 1965-66, 2096).

Soms wordt een argument gezocht in het feit dat het over een amateursfoto gaat, die de eerste de beste zou kunnen maken (Rb. Dendermonde, kort geding, 10 november 1971, *R.W.*, 1971-72, 916).

In het besproken arrest gaat het echter over een beroepsfotograaf.

Toch wil ook dit arrest de originaliteit van de foto's in kwestie niet aanvaarden omdat "de inwendige vorm als toevoeging aan een materieel feitelijk gegeven in deze foto's niet voorhanden is, ook niet in de wijze waarop de foto's zijn voorgesteld, technisch gerealiseerd, ontwikkeld of in het tekstbeeld zijn opgenomen". M.a.w. het weergeven van de realiteit volstaat niet, de kunstenaar moet ze "vertolken", zijn persoonlijke visie erop weergeven of tenminste er in verwerken. Dit is duidelijk weer meer eisen dan originaliteit alleen en gaat weer uit van een voorbijgestreefd standpunt met betrekking tot de kunst, vooral de beeldende kunst, waartoe de fotografie dan toch behoort.

Vervolgens onderzoekt het arrest of de foto's soms als wetenschappelijke werken beschouwd zouden kunnen worden, vindt dat ook dit niet het geval is en besluit dat dus op die grond geen bescherming kan worden verleend. Dit nu is een onzuivere redenering en bovendien overbodig. Het auteursrecht beschermt wetenschappelijke, letterkundige en kunstwerken ; maar voor alle genres geldt hetzelfde criterium : de originaliteit.

Het heeft geen belang te weten tot welk genre een werk behoort om er al dan niet bescherming aan te verlenen. Indien het als kunstwerk geen bescherming verdient omdat het niet origineel is, kan het ook niet als wetenschappelijk werk beschermd worden. Van het ogenblik af waarop geoordeeld werd dat een werk niet origineel is, zoals het arrest het heeft gedaan, dan is alles afgelopen.

Twee voorbeelden ten slotte van buitenlandse rechtspraak waaruit een beter begrip blijkt voor de creativiteit van de fotograaf, zelfs de nieuwsfotograaf.

— Uit het feit dat het onderwerp van een foto banaal is, kan niet afgeleid worden dat de foto zelf banaal is ; hiervoor moeten de omstandigheden nagegaan worden waarin de foto genomen is (Cass. fr., 8 januari 1975, *RIDA*, LXXXV, p. 177).

— Een nieuwsfilm is origineel, want er zijn er nooit twee dezelfde ; de auteur kiest camera, film, lens, achtergrond, ogenblik, standplaats. (Time Inc./Bernard Geis Associates - 293 F. Supp. 130 ; SDNY, 1968).

Toegepast op de foto's in kwestie doen deze redeneringen duidelijk hun originaliteit tot uiting komen. De omstandigheden waarin de foto's genomen werden waren verre van banaal. Relletjes tussen manifestanten en rijkswacht doen zich vrij veel voor, maar zware ongeregelde heden waarbij doden vallen zijn gelukkig zeldzaam. De fotograaf bepaalde anderzijds de verschillende factoren die alle samen de originaliteit van zijn foto tot gevolg hebben gehad. Het is juist die keuze, die aan de foto's in kwestie hun dramatisch karakter heeft verleend. Een ander fotograaf zou onvermijdelijk andere foto's gemaakt hebben, al was het maar omdat hij uiteraard op een andere plaats zou hebben gestaan en dus ook zijn achtergrond anders geweest zou zijn.

Het Amerikaans arrest, op de eenvoudige, rechtstreekse manier die de Amerikaanse rechtspraak eigen is, komt het dichtst bij de kern van de zaak. Wat twee mensen maken, zal altijd verschillend zijn, omdat zijzelf verschillend zijn (de bewuste imitatie natuurlijk terzijde gelaten). De originaliteit is de vanzelfsprekende uitdrukking van de mens, omdat hij zelf origineel is. De machine is het niet : de foto's genomen door automaten voor pasfoto's, in stations en warenhuizen etc. zijn niet origineel. Ook de foto's niet genomen door weer- en andere satellieten en alle dergelijke tuigen. Maar de foto's genomen door de mens zijn origineel, zonder onderscheid.

Jan Corbet
Buitengewoon docent V.U.B.

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Arbh. Antwerpen, afd. Hasselt (3e Kamer), 25 februari 1976

Arbeidsovereenkomst werklieden—Einde van de overeenkomst—Overmacht—Definitieve arbeidsongeschiktheid—Beschermd werknemer.

Werkend als puntlasser bij verweerder in beroep was eiser sedert 12 februari 1973 arbeidsongeschikt wegens een rugkwaal. Op 6 december 1973 verklaart de arbeidsgeneesheer van geïntimeerde hem ongeschikt om zijn taak van puntlasser nog verder uit te voeren en de werkgever verklaart geen andere arbeid te kunnen aanbieden en stuurt hem naar de R.V.A. Volgens geïntimeerde was er een einde aan de overeenkomst gekomen door overmacht. Appellant betwist het advies van de arbeidsgeneesheer voor de arbeidsrechtbank en stelt een eis in tot betaling van een bijkomende opzeggingsvergoeding op grond van zijn statuut van beschermd werknemer als lid van het comité voor veiligheid. Na een deskundigenonderzoek, dat het advies van de arbeidsgeneesheer bevestigde, wees de Arbeidsrechtbank te Hasselt de eis van appellant af in een vonnis van 9 januari 1975. Het arbeidshof bekrachtigt met de navolgende motivering:

"Overwegende dat, luidens voornoemd artikel 28bis, de ziekte van de werkman de schorsing van de uitvoering van het arbeidscontract met zich brengt;

"dat ook een langdurige arbeidsongeschiktheid wegens ziekte op zichzelf geen geval van overmacht uitmaakt waardoor de arbeidsrelatie tot een einde komt;

"dat echter, wanneer de werknemer definitief arbeidsongeschikt wordt ten gevolge van een kwaal die zich gestabiliseerd heeft, de werkgever mag stellen dat de arbeidsovereenkomst door overmacht ontbonden werd (zie Steyaert, *Arbeidsovereenkomst voor handarbeiders en bedienden*, nrs. 529, 568 en 571);

"dat L. ten gevolge van zijn bestendig rugletsel niet meer in aanmerking komt voor taken waarin hij bepaalde lichaamsbewegingen moet verrichten doch, met deze beperking, voor de arbeidsmarkt beschikbaar blijft;

"dat hij inzonderheid de door de deskundige gedane vaststelling van zijn definitieve ongeschiktheid voor de dienstbetrekking van puntlasser bij partij I. niet in concreto aanvecht;

"dat hij evenmin betwist dat genoemde firma hem geen andere passende betrekking kon aanbieden;

"dat de werkgever derhalve het intreden van een geval van overmacht in de zin van artikel 16, 5°, van de Wet op de Arbeidsovereenkomst vermocht vast te stellen, waardoor de tussen partijen bestaande relatie van rechtswege ontbonden werd;

"dat hij zulks gedaan heeft door de overhandiging van een bewijs van werkloosheid met volgende vermelding: 'Geval van heikracht: ziekte van 12 februari 1973 tot heden. Medisch adviseur en geneesheer-bedrijfsgeneeskundige dienst achten betrokkene gedeeltelijk werkonbekwaam. Hebben dit aangepast werk niet in ons bedrijf';

"dat bij zulke aanzegging, die slechts van declaratieve aard is, geen aanspraak op een opzeggingsvergoeding of bijzondere vergoeding voor de beschermde werknemer ontstaat".

Voorzitter: de h. Romain—Raadsheren in sociale zaken: de hh. Somers en Smeets—Eerste advocaat-generaal: de h. Ponet—Advocaten: mrs. Warnants en Michiels—In de zaak: L. t/ N.V. I.)

Vred. Berchem, 17 februari 1976

1. *Excepties—Territoriale bevoegdheid—Verstekvonnis—Exceptie van onbevoegdheid door opposant in conclusie opgeworpen—Niet toelaatbaar—2. Echtscheiding—Bijdrage in onderhoud van kinderen na echtscheiding—Afstand van recht daarop—Niet geldig.*

Partijen zijn uit de echt gescheiden. Bij verstekvonnis van 14 oktober 1975, dat een beschikking van 9 juli 1968 van de

voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg, rechtdoende in kort geding, wijzigde, werd de man veroordeeld om aan de vrouw voor het levensonderhoud van hun tienjarige kind een bepaald bedrag te betalen.

In zijn exploit van verzet vordert de man dat de oorspronkelijke eis niet ontvankelijk, minstens ongegrond wordt verklaard. Bij conclusie werpt hij echter een exceptie van territoriale onbevoegdheid op, die hierop gebaseerd is dat de eis slechts voor de rechter van zijn woonplaats, die van de woonplaats van de vrouw of nog die van de laatste echtelijke woonplaats kon worden gebracht. Op deze exceptie kan echter niet meer worden ingegaan:

"Overwegende dat krachtens artikel 854 van het Gerechtelijk Wetboek de onbevoegdheid van de rechter voor wie de zaak aanhangig is, wanneer zij, zoals in casu, niet van openbare orde is, moet worden voorgedragen voor alle exceptie of verweer;

"dat de exceptie van onbevoegdheid door eiser in verzet niet werd voorgedragen in zijn akte van verzet die, overeenkomstig het vierde lid van artikel 1047 van het Gerechtelijk Wetboek, zijn middelen bevat, doch slechts wordt voorgedragen in zijn conclusie;

"dat de exceptie derhalve niet in limine litis werd voorgedragen en dus niet toelaatbaar is (R.P.D.B., Tw. "Compétence en matière civile et commerciale", nr. 1491, blz. 464);

"dat het middel van onbevoegdheid evenmin ambtshalve kan worden aangevoerd, daar de territoriale bevoegdheid niet van openbare orde is."

Wat de zaak zelf betreft, werpt de man alleen maar op dat de vrouw uiteindelijk afstand heeft gedaan van het recht op uitkering voor het kind. Ook dit middel wordt afgewezen:

"Overwegende dat de door artikel 303 van het Burgerlijk Wetboek voorgeschreven verplichting van de ouders om bij te dragen in de kosten van het onderhoud en de opvoeding van hun kinderen naar evenredigheid van hun middelen, van openbare orde is, zodat niet moet worden onderzocht of verweerder al dan niet van het recht op uitkering tot levensonderhoud voor het kind afstand heeft gedaan, aangezien zij zulks niet rechtsgeldig kon doen (Rb. Brussel, 30 maart 1968, J.T., 1968, 456; R.P.D.B., Compl., dl. III, Tw. "Aliments", nr. 22, blz. 74); dat het verzet derhalve niet gegrond is."

Bij vonnis van Rb. Antwerpen, 24 juni 1976, werd in hoger beroep aan de partijen akte verleend van hun akkoord; in dat vonnis was uiteraard geen kwestie meer van de hierboven behandelde kwesties.

Rechter: de h. Heurterre—Advocaten: mrs. Schrooten en Dijkmans—In de zaak: C. t/ D.)

BOEKEN

Beknopt Overzicht van de Sociale Zekerheid in België (Uitgegeven door het Ministerie van Sociale Voorzorg), Brussel, 1977, 314 blz.

De zesde uitgave van het "Beknopt Overzicht van de Sociale Zekerheid in België" is zoëven bij het Ministerie van Sociale Voorzorg verschenen.

Deze uitgave geeft vooreerst op bondige wijze een algemeen overzicht van de sociale zekerheid der werknemers, der mijnwerkers en ermee gelijkgestellten en der zeelieden ter koopvaardij evenals van de toekenningswijze van de prestaties die daarmede verbonden zijn zoals zij bestaan rond het einde van het jaar 1976.

Daarna volgt een samenvatting van het Sociaal Statuut der Zelfstandigen en in een derde deel wordt de aandacht gewijd aan de sociale-bijstandregelingen, die ten voordele van marginale groepen werden ingesteld (tegenoetkomingen aan de minder-validen, gewaarborgd inkomen voor bejaarden, gewaarborgde gezinsbijslag en het recht op een bestaansminimum).

Een bijdrage aangaande de werking van de arbeidsgerechten en een uitvoerige uiteenzetting in verband met de internationale sociale-zekerheidsoorkonden welke in België toepasselijk zijn, besluiten dit beknopt overzicht.

Meer dan in vorige uitgaven worden beschouwingen gewijd aan de administratieve structuren (paritair beheer) der sociale-zekerheidsinstellingen, het kernbegrip "loon", de rechten der migrerende werknemers en de geschillenregeling.

Deze nieuwe uitgave van het Ministerie van Sociale Voorzorg, dat voor bepaalde gedeelten ook de medewerking verkreeg van het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid en het Ministerie van Middenstand, is een zeer geschikte informatiebron voor al wie in een overzichtelijk geheel wil kennis maken met het Belgisch sociaal-zekerheidsstelsel. Op het einde van het werk is bovendien een bibliografische lijst opgenomen voor de lezers die een bepaald aspect van deze materie willen uitdiepen.

De prijs bedraagt 250 fr. tegen storting op postrekening nr. 000-2005863-97 van het Ministerie van Sociale Voorzorg, Publikaties, Zwarte Lievevrouwstraat 30, 1000 Brussel, onder vermelding van het doel der storting.

BERICHTEN

Post-universitaire lessencyclus over "Het huwelijksvermogensrecht sinds de wet van 14 juli 1976"

De Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Rijksuniversiteit Gent richt in het najaar een post-universitaire lessencyclus in over het nieuw huwelijksvermogensrecht.

Deze lessenreeks, inzonderheid bestemd voor alle praktijkjuristen uit West- en Oost-Vlaanderen, beoogt in de eerste plaats een diepgaande herscholing en in de tweede plaats een optimale aktualisering van de behandelde themata, hoofdzakelijk van rechtsdogmatisch standpunt uit benaderd.

Hierna volgt een overzicht van de hiertoe vastgelegde data en onderwerpen.

Later zullen precieser inlichtingen worden verstrekt.

PROGRAMMA

Spreekbeurten van 15.30 u. - 17.30 u.
Vraagbaak van 18.30 u. - 20 u.

I. 7.10.1977

- 1) De evolutie van het huwelijksvermogensrecht
- 2) De filosofie van de wet van 14 juli 1976

II. 14.10.1977

- 1) Het primair huwelijksvermogensrecht (eerste deel)
- 2) Het primair huwelijksvermogensrecht (tweede deel)

III. 21.10.1977

- 1) De algemene principes m.b.t. het secundair huwelijksvermogensrecht (eerste deel)
- 2) De algemene principes m.b.t. het secundair huwelijksvermogensrecht (tweede deel)

IV. 28.10.1977

- 1) Het wettelijk stelsel — Baten van het eigen en van het gemeenschappelijk vermogen
- 2) Het wettelijk stelsel — Wederbelegging — Bewijsvoering

V. 4.11.1977

- 1) Het wettelijk stelsel — Lasten van het eigen en van het gemeenschappelijk vermogen
- 2) Het wettelijk stelsel — Statuut van de schuldeisers

VI. 18.11.1977

- 1) Wet wettelijk stelsel — Bestuursbevoegdheden
- 2) Het wettelijk stelsel — Sanctieregeling van de bestuursbevoegdheid

VII. 25.11.1977

- 1) Het wettelijk stelsel — Ontbinding
- 2) Het wettelijk stelsel — Vereffening en verdeling

VIII. 2.12.1977

- 1) De conventionele stelsels
- 2) De contractuele en de gerechtelijke scheiding van goederen

IX. 9.12.1977

- 1) De wijziging van de huwelijksvermogensregeling
- 2) Het overgangsrecht

X. 16.12.1977

- 1) Evaluatie van het nieuw Belgisch huwelijksvermogensrecht
- 2) Slotrede

Receptie.

De Europese rechtshulpverdragen in strafzaken — Errata

In de bijlage van mevr. Françoise Thomas (nr. 35 van de lopende jaargang) zijn twee storende drukfouten geslopen: zoals hierna wordt aangegeven moet telkens het woord "niet" worden ingelast.

De vijfde alinea van onderen van kol. 2196 dient als volgt gelezen te worden: "De eerste titel van het Protocol voegt aan de misdrijven die, ingevolge artikel 3 van het Verdrag *niet* als politieke misdrijven beschouwd worden, de volgende misdrijven toe:."

De vierde alinea van kol. 2197 dient als volgt gelezen te worden: "Het Protocol breidt de draagwijdte van deze bepaling uit en vervolledigt ze door een aanvullende regeling volgens welke, onder zekere voorwaarden, de uitlevering *niet* wordt toegestaan, maar..."

Interuniversitair Centrum voor Rechtvergelijking

Op vrijdag 10 juni 1977 te 17.30 uur zal de heer J. Carbonnier, professor aan de "Université de droit, d'économie et de sciences sociales de Paris" in de Universitaire Stichting, Egmontstraat 11, 1050 Brussel, in het Frans een voordracht houden over het onderwerp: "Les phénomènes inter-normatifs".

Plaatsbespreking gewenst (tel. 02/538.60.30, toestel 278).

Leasing, financieel-economische, juridische en fiscale aspecten

Op donderdag 16 juni 1977 organiseert de Uitgeverij Kluwer, n.v., in samenwerking met Euroforum een eendaags seminar over de huidige stand van zaken en de praktische betekenis die leasing voor het bedrijfsleven heeft.

Het seminar wordt voorgezeten door prof. dr. L.A. Anhum, hoogleraar bedrijfseconomie aan de Universiteit van Amsterdam en gehouden in het Hilton Hotel te Amsterdam. De voordrachtgevers zijn: mr. A.C. Goudsmit, mr. J.A.M.P. Keyser en dr. W.D. Voorthuyzen.

Nadere inlichtingen zijn te verkrijgen bij Euroforum, Keizersgracht 530-534, Amsterdam, telefoon 020-265417.

Eerste Internationaal Congres voor Rechtswetenschap

Van 1 tot 5 augustus 1977 zal in het Nederlands Congresgebouw te Den Haag worden gehouden het "Premier Congrès International de la Science Juridique". Het wordt georganiseerd door het "Centre International de la Science Juridique", directeur dr. M.A. Mahmoud. Dit Centre is een stichting, die in 1972 is opgericht en die ten doel heeft de integratie te bevorderen van de zo zeer uiteenlopende wijzen van wetenschappelijke beoefening van het recht over de gehele wereld.

Als inleiders voor het congres hebben zich reeds een aantal van de meest vooraanstaande persoonlijkheden op het terrein van de rechtstheorie aangemeld. Het congres zal zijn werkzaamheden verrichten in plenaire zittingen en in secties. Voor dit eerste congres heeft men, enigszins experimenteel, de kring van onderwerpen waarover memories kunnen worden ingezonden zeer ruim genomen; de indeling in secties zal worden aangepast aan de onderwerpen waaromtrent memories inkomen.

De Nederlandse Regering heeft haar steun aan het congres verleend. De ministers van Justitie, van Onderwijs en Wetenschappen en voor Ontwikkelingssamenwerking hebben zich

bereid verklaart deel uit te maken van het "Comité de Patronage", terwijl het Ministerie van Buitenlandse Zaken belangrijke faciliteiten heeft verleend om deelneming aan het congres te vergemakkelijken voor burgers van ontwikkelingslanden, van welke kant het "Centre" op bijzondere belangstelling hoopt. De talen van het congres zijn Engels en Frans, mogelijk met simultaan vertaling in Duits en Spaans.

De contributie voor het congres bedraagt \$ 200 voor gewone deelnemers en \$ 60 voor studenten en begeleidende personen. Bij aanmelding vóór 15 juni 1977 wordt een reductie van 25 % verleend.

Voor verdere inlichtingen wende men zich tot het "Centre International de la Science Juridique", Smaragdhorst 20, Den Haag, tel. 070/849346.

Jaarvergadering van de Nederlandse Juristen-Vereniging

De 103e algemene vergadering van de Nederlandse Juristen-Vereniging zal op vrijdag 10 en zaterdag 11 juni 1977 in het Casino te Den Bosch worden gehouden. Op vrijdag 10 juni zal worden behandeld het onderwerp: *In hoeverre kunnen bij het verlenen van subsidie voorwaarden worden gesteld?* Praeadvisers: prof. mr. F.H. van der Burg, hoogleraar te Tilburg en mr. J.H. van Kreveld, wetenschappelijk medewerker aan de Rijksuniversiteit te Groningen. Op zaterdag 11 juni worden behandeld het onderwerp: *Door rechtspersonen heen kijken*. Praeadvisers: mr. dr. M.J.G.C. Raaijmakers, bedrijfsjurist en mr. H.L.J. Roelvink, advocaat te Rotterdam.

Union Internationale des avocats

La pratique du leasing international vue par des professionnels

De *Union Internationale des avocats* organiseert op 17 en 18 juni 1977 in het Hotel Nikko te Parijs (61 quai de Grenelle) een seminarie over: "La pratique du leasing international vue par des professionnels".

Nadere inlichtingen kunnen worden verkregen bij mr. François Martin, 47 avenue Georges Mandel, 75016 Paris, tel. 737.03.81.

TIJDSCHRIFTEN

Der Staat

15. Band 1976, Heft 4.

Ernst-Wolfgang Böckenförde, Die politische Funktion wirtschaftlich-sozialer Verbände und Interessenträger in der sozialstaatlichen Demokratie. Ein Beitrag zum Problem der "Regierbarkeit"—Dieter Giesen, Zum modernen Irlandproblem. Einige Erwägungen vor dem Hintergrund irischer Rechts- und Sozialgeschichte—Hartmut Kretzer, Der Royalismus im französischen Protestantismus des 17. Jahrhunderts—Berichte und Kritik.

Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie

Vol. 1976, LXII/4.

Jean-Louis Gardies, Modalités et normes—Erk Volkmar Heyen, Philosophische Perspektiven zur Geschichtsschreibung der Rechtsdogmatik.

Northwestern University Law Review

May-June 1976, Vol. 71, nr. 2.

Nathaniel L. Nathanson, Mr. Justice Frankfurter and the Holmes Chair: A Study in Liberalism and Judicial Self-Restraint—Edward A. Zelinsky, Educational Equalization and Suburban Sprawl: Subsidizing the Suburbs Through School Finance Reform—David Vance Kirby, Contract Law and the Form Lease: Can Contract Law Provide the Answer?—Comments.

Common Market Law Reports

Vol. XVIII, Nov. 1976, Part 111.

Cases.

Tijdschrift voor Privaatrecht

hg. 13, 1976, nr. 3.

J. Stuyck, De misleidende reclame—M. Storme, J. Esser en W. Van Gerven, De Rechter in onze samenleving, Een colloquium en een confrontatie—P. De Vroede, Wet op de handelspraktijken (1971-1975)—Boekbespreking.

Tijdschrift voor Notarissen

hg. 41, jan. 1977, nr. 1.

L. Weyts, Opties te nemen door echtgenoten gehuwd vóór de inwerkingtreding van de nieuwe wet op het familiaal vermogensrecht t.a.v. hun vroeger regime—Rechtspraak—Wetgeving.

Jura Falconis

Vol. XIII, Winter 1976-77, nr. 2.

P. Depuydt, De zelfmoord van de verzekerde en zijn betekenis voor de levensverzekering—H. Van Lier, Bezetting ter bede, een geval van simulatie?—K. Lenaerts, Naar een heroriëntering van het benoemingsbeleid in het Belgisch Openbaar Ambt? (deel 2)—Ad valvas.

Vol. XIII, Lente 1976-77, nr. 3.

A. Gits en B. Leterme, Nieuw Huwelijksvermogensrecht. Toepassingsproblematiek—Y. De Cock en J. De Lat, De bescherming van de gezinswoning (nieuw artikel 215 B.W.)—Rechtspraak—Ex Libris.

Info-Jura

hg. 4, jan. 1977, nr. 1.

Rechtspraak—Rechtsleer.

Tijdschrift voor Gemeenterecht

hg. 28, dec. 1976, 12e aflevering.

Openbare Onderstand—Burgerlijke stand—(Uittreksels—Dokumenten)—Brandbeveiliging.

Belgische Rechtspraak in Handelszaken

hg. 9, maart-april 1976, nrs. 3-4.

Rechtspraak.

De Verzekeringswereld

hg. 15, jan. 1977, nr. 169.

J. Van de Ryck, De verzekering tegen invaliditeit. Gaan we naar een Amerikaans opbod?—A. Mertens, De verplichte verzekering B.A. Reisbemiddelaar en Organisator—A. Muyaert, In en om het parlement—Verzekeringsbedrijven in binnen- en buitenland—J. Van de Ryck, Voorstellen van wet tot wijziging van art. 58 tot art. 92—J. Vandeursen, Een belangrijke rechtspraak in verband met de uitsluiting der echtgenote uit de waarborgen B.A. auto—Voor diegenen die er niet aan geloven—Magazine—De Grote Reis van D.A.S.—H. De Graef, Het beheer van het gemeenschappelijk vermogen in verband met verzekeringen—I. Sollié, De binnenvaart en zijn problemen—De verzekering van bedrijfschade na brand—I. Sollié, Averijen.

De Gemeente

hg. 51, dec. 1976, nr. 287.

Van de redactie—In en rond de Vereniging—G. Latour, Fusies van gemeenten—E. Klutz, De participatie van het publiek in de ruimtelijke ordening en de stedenbouw—Colloquium "3 A"—M. Jans-Cooremans, De Wet van 20 juli 1971 op de begrafenissen en de lijkbezorging is vijf jaar oud—J. Dujardin, Steunverlening van het Europees Sociaal Fonds voor onderwijs aan kinderen van gastarbeiders—O. Verheyen en F. Philippart, De echtscheiding en de scheiding van tafel en bed op grond van bepaalde feiten: de rechtsmiddelen en de betekening van de beslissingen aan de ambtenaar van de burgerlijke stand—Actualiteit—Raadpleging—Wetgeving-Rechtspraak (met commentaar)—Verzorg Uw taal!—Kroniek "Openbare Onderstand".

Recueil Général

Tome 126, févr. 1977, nrs. 22111 et 22112.

Droit civil—Droit notarial—Droit fiscal.